

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I.

V Celovei, 1. septembra 1881.

Štev. 9.

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Osmo poglavje.

Blagor mu, ki se spočije
V črnej prsti v Bogu spi.

Prišla je zopet hladna jesen z vsem svojim bogastvom. Ljudem je prinesla obilo sadú, a zemlji je odvzela ves kinč pomladne prirode. Velo listje šumi in se drobi gozdnemu sprehajalcu pod nogami, gosta morilna slana krije dol in raván. Na samotnem griči obrača osamela cvetlica svojo onemoglo glavico proti solnčnim žarkom, da se v svojej slabosti okrepi in naužije solnčne gorkote. Otožno se ozira okoli po svojih družicah, ktere so že mrzle jesenske sapice pomorile, ali so jih pa potniki mimogredé potrgali čudéc se njihovej lepoti. Nje same se pa še ni dotaknola nežna ročica, da bi si mlada deva z njeno živobojno krasoto dičila črne lasce. Zapuščena žaluje na holmu pričakujoč, da jo umori zima in mraz.

Iz zvonikov se razlega po okolicah glasno zvonenje. Obhaja se vernih duš dan.

Kakor osamela jesenska cvetlica sredi polja žaluje po svojih izgubljenih tovaršicah, tako se spominja človek koncem leta svojih umrlih znancev. Življenje jim je naglo minolo, enako kakor rastlinam na polji, kjer se rožica hipoma osuje in urno gine cvetka za cvetko. Užaljena sirota pohiti na grob svojih roditeljev ter toči gorke solze na njihovo gomilo; v zraku pak odmeva žalni glas zvonov, vá-nj se zliva vse gorje, vsi vzdih, vse bridkosti človeštva, z molitvijo se vzdiguje tužno milo denenje v visočino gor proti nebu. —

Pri majhnem mestici na južnem Štajerskem se vije dolga vrsta ljudij po cesti proti mirodvoru. Na pokopališči migljajo nebrojne lučice, ktere je ljubeča roka postavila na skrbno in bogato okinčani grob umrlih

sorodnikov. Vse se tare ljudstva, da je komaj mogoče prestopati; tolike množice vernih pobožnikov še tú nikoli ni bilo zbrane. Saj pa tudi smrt že dolgo ni pograbila toliko žrtev, kakor v zadnjih časih, osobito v preteklem letu. Mnogi domači sinovi so se na Kranjskem in na drugih različnih krajih slavno bojevali zoper Francoze, marsikako mlado življenje vrlega rojaka je prezgodaj ugasnulo na bojnem polji. Mestne bolnišnice so polne ranjencev in bolnikov, novi grobi na pokopališči krijejo trupla onih junakov, kateri so po dolgih mukah za svojimi ranami umrli. Majhen križec ali priprost venec pa le kinča onim grob, ki so imeli kakega znanca ali sorodnika v obližji. Tam pa tam se tudi vidi kaka stara ženica, ki na tleh zgrudjena, v solzah utopljena objokuje svojega umrlega sina. Saj bi jej imel on biti podpora v njenej starosti, toda kakor mnogi drugi bil je tudi on žrtev krvave vojske. A marsikomu osoda še tega ni privolila, da v zemlji domačej mu truplo leži. Daleč tam v tujini trohni njegovo telo, truje in osat pokriva oni samotni in nepoznani kraj, kjer mrtvi vojak od vseh pozabljen počiva v smrtnem spanji. Tudi na tem mirodvoru se vidijo med drugimi razsvetljenimi in okinčanimi grobovi zanemarjene na novo nasipane gomile — grobo vi nepoznatih vojniov Z navdušenim, če tudi usmiljenim sream so se ločili iz svojega domovja. V ljutej vojnej borbi so si nabirali slavo in junaško čast, a slednjič so našli smrt v tujej zemlji. Domá sedaj pač vsi skrbno po njih poprašujejo, matere jokajo, neveste tarnajo, oni pa tukaj mirno spé, tiho spé večno spanje v zapuščenem grobu. —

V erkvicí sredi mirodvoru bere glasno duhovnik zadušnico za ranjke, ki tú počivajo. Mrtvaške pesni, v zboru pete se tužno razlegajo po bližnjeji okolici; ljudstvo na tleh kleči, glavo klanja in tiho molí. V vršičkih visoko-tankih po mirodvoru zasajenih dreves pa šumi mrzla jesenska sapa ter se igra s plapolajočimi plameni nebrojnih lučic po grobovih razpostavljenih.

Bližu vhoda tik zidú kleči sklonjena mlada, bleđa žena črno oblečena — Ljudmila. Slednja iskrica upa, da se ona govoricá o moževej smrti, o kterej jej je župnik prvič poročal, ne uresniči, da bi se torej njen mož še živ vrnil na svoj dom, jela je s časom bledeti in ugašati. Ljudmila je mislila na Vinkovo smrt. Bogoslužni obredi na mirodvoru in ljudski pobožni običaji niso ostali brez mogočnega utisa na njeno čuvstvo in domišljijo. Da, ni jej bilo dano, da bi potočila eno solzo ljubezni na njegov zgodnji grob, a živo se jej je dozdevalo, da jo danes obhaja Vinkov duh, da jo z ono prisrčno mirnostjo teši in tolaži, kakor prej na domačem vrtu. Zdelo se jej je, da jo on zopet s svojo moško ponositostjo o vseh stvareh podučuje, da mu ona zopet zaupno zre v oči, da iz njegovega pogleda pije vso srečo. Dá čula je, kako jej on zopet njeno ime rahlo na uho šepéče, tako ljubo kakor v prejšnjih srečnih časih. A pogled na

švigajoči plamen gorečih nagrobnih svečic predrami jo iz sladke zamišljenosti. Resnobne in veličastne nagrobnice so jej donele na uho; Ljudmila je slišala, kakor da bi jej duh izgubljenega moža klical in svarč govoril o minljivosti posvetne sreče in o ljutej človeškej osodi.

Strašen dan bo dan plačila,
Zemlja se bo v prah zdrobila,
Priča David in Sibila.

V prah se je zdrobila njena sreča. Življenje jej je v žarneji blagosti cvetelo, ko se jej je Vinko približal in v njegovem srcu razvnel plamen prve ljubezni. A le kratko so trajale te sanje. Razžaljen mož je ženo mahom od sebe pahnol, naglo je od nje izginol z grozno mislijo, da je ona njega nevredna. Kam naj bi se sirotica zatekla, kje naj bi ga poiskala, da bi mu povse odkrila svoje srce: solze naj bi pričale, kar je zá-nj pretrpela! Toda prepozno je sedaj, prepozno! On je umrl in umirajoč se je rotil nad — svojo ženo!

Bolesti tesnobno srce žalujočej ženi ibteče zaječi; kvišku plane ter boče oditi vèn, vèn iz tega kraja. Toda slabosti onemogla se zopet na tla zgrudi in glavico obupno povesi; iz crkvice jej dalje glasno na uho doné tožeče žalostinke:

Kam se revež čem podati,
Kje prijatelja iskati?

Ljudstvo enomerno dalje opetuje svojo molitev ter z gorečimi vzdihii spremlja nagrobne pesni za drage pokojnike.

Kralj nezmerne visokosti
Reši v mojej me slabosti!

Duhovnik je končal sveto opravilo, petje je utihnolo, po grobeh je lučica za lučico ugasnola. Še nekaj trenutkov, in na mirodvoru je bila zopet prejšnja grozljiva tišina, vse je bilo mirno in prazno.

„Vi nimate prav, gospa, da se sami brez strežnice tako daleč podajate,“ pravi Ljudmili, ko je domú prišla, gospa Dobrinova, zeló stara in prav dobra ženica, pri kateri je Ljudmila ves čas stanovala. „Vaše zdravje ni še popolnoma utrjeno, dogodki na mirodvoru Vas pa gotovo zeló razvnamajo.“

„Vendar sem pa rada sama v takih trenutkih, kateri človeku srce z vso silo pretresujejo. Zalika ima pa tudi domá z detetom dosti posla.“

Trije majhni otroci, vnuki gospe Dobrinove, priskačejo veselo iz vrta ter se hočejo Ljudmile oklenoti. Opazivši pa, da je danes zopet vsa prepadena in žalostna, kakor že prej čestokrat, obstali so spoštljivo pred njo ter so jo od strani sočutno ogledovali.

„Ne žalujte tako neizmerno, draga Ljudmila!“ poprosi stara gospa. „Potrpite še malo, da vojske ponehajo, in da se tudi v Vašem kraju vse pomiri in uredi. Neka slutnja mi vedno nareka, da bodele Vi svojega

moža kmalu živega in zdravega našli, in da bodem jaz priča Vašega vselega združenja.“

„A bridka je prevara po goljufivem upu. Tudi Vi ste zastonj iskali in pričakovali svojega sina.“

Ljudmilina gospodinja se je pri vsakej priliki na vso moč prizadevala, da bi svojo varovanko, kakor jo je imenovala, kolikor mogoče potolažila. Sedaj pa je njo samo užalilo, ko se je spomnila svojega izgubljenega sina. Z ono izgovornostjo, ktera navadno starim ženicam pristoji, jela je govoriti o svojej izgubi. Se vé da pri svojem slabem spominu ni več pomnila, da je o tej stvari Ljudmili že mnogokrat obširno govorila in vse okolnosti temeljito razlagala. A oči so se jej vselej rosile, kedar je govorica na njenega izgubljenca napeljala.

„O to je žalostno, Ljudmila, žalostno! Še danes mi je živo v spominu, če prav je od onega tužnega časa že nad štirideset let preteklo, ko je pestunja vsa preplašena z vrta priletela in glasno vpila, da otroka, da mojega Pavleta nikjer ne more najti. Vse smo preiskali in poprašali, a zastonj. Nekdo je nato pravil, da je na onej strani potoka pohajajoč slišal, kakor da bi z našega vrta nekdo v vodo padel. Na vseh krajih smo vodo prebrodili in premerili, toda o mojem sinku ni bilo nobenega sledú. Nato so prišli zá-me obupni dnevi in dolge, dolge noči brez spanja. In vse to je pouzročila grda, brezmerna lakomnost. Tako mi je moj svak sam na smrtnjej postelji razodel. Po izgubi mojega sina je tudi on kmalu umrl; Bog mu grehe odpusti, jaz sem mu vse iz srca odpustila, kar mi je žalega storil. Saj pa tudi ni dolgo užival sadú svoje pohlepnosti. Naše posestvo je bilo fideicommiss; mislim, da sem Vam enkrat že o tem pravila. Moj mož mi je zgodaj umrl; zapustil mi je triletnega dečka in enoletno hčerko. Po njegovej smrti se je moj svak polakomnil našega posestva. Edini naš moški potomec, moj Pavle, mu je bil na poti. Tega je sklenol hudobni in od lakomnosti preslepljeni svak siloma v kraj spraviti. S prva je hotel otroka v vodi utopiti, pozneje se je pa premislil, bojéč se, da bi se njegovo zločinstvo ne zvedelo. Izvabil je dečka k sebi z vrta na cesto, tam ga pa izročil nekemu tujcu, ki ga je hipoma odpeljal v daljne tuje kraje. Vendar je moj svak le malo let užival svoje novo na tako zlobni način udobljeno posestvo. Na smrtnjej postelji se mu je oglasila vest, poklical me je k sebi, razodel mi jokaje vso storjeno krivico, nato je pa skesan umrl. Jaz revica sem pa pol sveta prehodila in po vseh časopisih popraševala po svojem otroku. Vse zastonj; do današnjega dne nisem še ničesar čula o njem, otrok sam pa, ker premlad, tudi ni mogel niti vedel povedati, od kod in kdo da je, ako je tudi h kakim poštenim ljudem prišel. Bog zna, ali ga še kterikrat vidim!“

„Saj so Vam ostali zali vnuki v tolažbo.“

„Da, da, moji vnuki so moje edino veselje v starosti,“ nadaljuje ženica z veselejším glasom ter otrokom, ki so se k njej stiskali, lice gladi in lasce ravná. „Moja hčerka je vzela nekega vojaškega zdravnika, dobrega moža, s katerim je po mestih dolgo srečno živela. A tudi ona je že davno, zgodaj, prezgodaj umrla. Sedaj sem ostala sama. Moj zet ima zadnja leta, odkar so vojske nastale, po bolnišnicah in na bojnem polju premnogo težavnega službovanja. Poslal je torej otroke k meni; saj so pri meni v najboljšem varstvu. Meni je pa tudi najljubša zabava oskrbovanje teh gojencev, kateri so mi izmed vseh sorodnikov edini še ostali na svetu. Če pa Vam, moja ljuba varovanka, gledam v oči, zdi se mi, da mi moja umrla hči sedi na strani. Da, da, draga Ljudmila!“ nadaljuje živejše stara ženica ter stiska goreče Ljudmili roké, „ostanite Vi še dolgo, ostanite vedno pri meni! Saj ste Vi tako dobra, tako mila, kakor je bila moja pokojna Micika.“

Kako dobro dé nesrečnemu človeku v žalosti sočutno in zvesto prijateljsko srce. Gospa Dobrinova je bila Ljudmila iz celega srca udana prijateljica in neutrudljiva tolažnica. Ljudmila je imela pri njej v svojej stiski mirno zavetje, in nerada bi se sedaj ločila od svoje dobrotnice v domači kraj, kjer bi na mestu toliko sladkih in grenkih spominov, na mestu svoje izgubljene sreče še bridkejše čutila svojo revno osamelost. Pri enakih izjavah sočutnosti ni odgovarjala svojej starej prijateljici, a hvaležno-milo je uprla svoj pogled v njene dobrotne oči, na njenih prsih je utešila izvir svoje dušne bolesti. Hišna gospa se je pa z nenavadno živahnostjo, katero bi kdo komaj njenim letom prisojal, in z neko otročjo postrežljivostjo kretala okoli nje, da bi jo le nekoliko razvedrila.

„Čujte Ljudmila, draga Ljudmila! Kaj Vam moram še povedati! Težko sem Vas že iz mirodvora pričakovala, ko ste pa prišli, mi ni več na misel prišlo. Moja stara glava vse pozabi in spemin me od dne do dne znatno zapušča. Poslušajte torej, kake lepe sanje sem danes imela. Moj sin se je k meni vrnil, z njim pa je prišel Vaš mož. Videti je bilo, da sta dobra znanca, in da sta že dolgo časa v svojem življenji v enem kraju prijateljsko skupaj živela. Da združena, za roko se držéc sta stopila pred naju. O Ljudmila, kako nenadno svidenje, kaka neskončna radost! Z detetom v naročji ste hiteli svojemu Vinku nasproti, on pa veselja razvnet ni mogel spregovoriti: jokaje je Vas milil, smehljaje je sinka ljubkoval, ki mu je svoje slabotne ročice kvišku molil. To je bilo veselje, in jaz nisem še nikakor obupala, da vse to še v resnici čakave.“

„Sanje, prazne sanje, ki nam v spanji vse to rišejo in upodobujejo, kar po dnevu navadno mislimo in po čem hrepenimo. Se vé da vsak rad to upa in veruje, kar želi.“

„Pa vzemite človeku upanje, in on postane najnesrečnejša stvar na svetu. Poglejte moje sive lase! Dokaj prevar in bridkostij sem že preži-

vela, dolgo že pričakujem vrnitve svojega sina, a neki notranji glas mi vedno govori, da ga bodem še pred smrtjo videla. Ljudmila! Ne hudujte se nad mano, če Vas morebiti žalim. A vendar ne morem zamolčati, da mi Vaše brezupno žalovanje ni všeč, kakor da bi že imeli zanesljivo poročilo o moževaj smrti. Ljudje so s prva res zavpili, da so Francozi med drugimi tudi Vašega moža usmrtili, toda pozneje smo zvedeli, da so ga pač k smrti obsodili, nato pa vendar živega in zdravega iz Novega mesta odpeljali. Jaz mislim, da so mu prizanesli; ko bi ga hoteli umoriti, bilo bi se to že v Novem mestu zgodilo, kjer so tudi druge ujetnike takoj postrelili.“

„Vendar pa kljubu skrbnemu prizadevanju ne moremo zvedeti, kje naj bi sedaj bival.“

„Pomislite na sedanje vojne razmere! Francozi so se iz Dolenjskega in skoro že iz Kranjske umaknoli, svoje ujetnike so pa že prej vèn iz dežele v svoje utrjene trdnjave poslali. Kdo bi zamogel od sovražnika v vojnem času pozvediti, v kateri ječi ima svoje ujetnike! Počakajte prihodnjega premirja! Med tem pa skrbive, da po naših bolnišnicah bolnikom in ranjencem, bodi si domačinom ali pa Francozom, kolikor mogoče polajšave njih bridko osodo; kajti kar jim mi tukaj darujemo, to prejemale morebiti naši rojaki in sorodniki na tujem iz milostne tujčeve roke.“ —

Popoldne istega dne še gre Ljudmila s svojo gospodinja v mestno bolnišnico, kamor je tudi prej rada zabajala.

V velikih dvoranah so stale v dolgih vrstah bolniške postelje. Vse je bilo natlačeno ranjenih vojakov vseh avstrijskih narodov, med njimi je bilo tudi nekoliko Francozov, ki so tu na sovražnih tleh od usmiljenih ljudij pričakovali olajšanja svojih muk. Z marsikterimi svojih sedanjih sotrpnikov so se prej sovražno borili, toda v teh mirnih dvoranah je potihol vojni hrup; sliši se le šepetanje strežnic, ukazovanje zdravnikov in kak bolesten vzdih trpečega vojnika.

Zaradi preobilega mnoštva bolnikov jelo je čestokrat potrebne postrežbe, osobito pa zdravilnih in okrepevalnih jedij pomanjkovati. Mestni stanovniki in okoličani so torej mnogo potrebnih rečij sami darovali ter jih radovoljni v bolnišnice pošiljali. Najbolj vneta dobrotnica je bila gospa Dobrinova, njo pa je k bolnikom s polno posodo milodarov vedno spremljevala njena nova družica Ljudmila. Tudi danes ste oddali obilo bogatih darov. Pozvedeli ste o vseh novostih in novejših naredbah v bolnišnici, poprašali ste še po nekterih že znanih bolnikih, nato ste pa hoteli zopet oditi. Usmiljena sestra ju je spremljala. Pri vratih pa jih dohiti neka strežnica ter odda sestri majhno knjižico. „Sestra Lucija! Zdravnik je velel, da bi onemu francoskemu častniku, ki je nedavno prišel, to knjigo odvzeli. Kajti vselej, kedar to knjigo zagleda in jo odpré, prične blesti in vpiti, da je groza. Pri tem se pa sila muči in tako utruí, da bi

razvnet utegnel vsak hip umreti; saj je le še malo živ. Morebiti knjižice še zgrešil ne bode.“

„To je tisti francoski častnik, o katerem sem Vam že pravila,“ poroče sestra Lucija svojima gospema. „Pred tremi dnevi so ga pripeljali k nam. Pri Višnej gori so ga naši ujeli. Ujet se je še vedno branil ter se skušal svojih napadnikov iznebiti. Pri tem je bil pa tako hudo ranjen na prsi in na noge, da ne bode nikdar več ozdravel.“

„Saj tudi sam ne upa več zdravja,“ pristavi strežnica.

„Včeraj me je poprosil, da naj to knjižico po njegovej smrti v zavitku na pošto oddam. Napis je sam na neki listič zapisal, ktereга je v knjigo pridejal.“

Sestra Lucija odpre knjigo ter na dotičnem lističi prebere napis, kateri je bil z onemoglo tresočo se roko napisan: „Gospa Ljudmila Rojarna Lipnici“.

Ljudmila se iznenadjena zgane, njena gospodinja pa je začela v enej sapi popraševati, kaj to pomeni:

„Kdo je to pisal? Kdo Vas tú pozna?“

„Major Besson. On mora tukaj biti,“ odgovori hladno Ljudmila. Knjižico je bila odprla, v njej je pa našla ne samo napis ná-se, ampak tudi oni osodepolni list, ktereга je bila na Lipnici majorju poslala. Major se jej je smilil, a rada bi se ga bila vendar sedaj ognola zaradi neljubih spominov preteklih dnij. Njena gospodinja je bila pa bolj radovedna. Želela je majorja videti, o katerem je že marsikaj po Ljudmili slišala. Obe ženski je prijela za roki ter ju je peljala v bližnjo sobo, v ktereј je major na nasprotnem konci v postelji pri oknu ležal in spal. Ljudmila je pri mizi pri vratih obsedela, kjer je major ni mogel videti. Iznenadno svidenje bi njemu bilo škodljivo, njej sameј bi pa tudi ne bilo ljubo. Pri mizi sedé je svojo gospodinjo pričakovala; odprla je knjižico, majorjev dnevnik, ter je jela iz nje čitati. Nekatere liste je malomarno prevrnola, drugod je površno brala, marsikje se je pa globlje utopila v prejšnje srečne čase; premišljevala je in preudarjala, jela je misliti, ali ni tega moža v nekterih ozirih vendar preostro sodila.

Črtice iz majorjevega dnevnika.

13. junija.

Strašno dolgočasna mi postaja ta pot na Lipnico. Huda vročina, mnogo prahú, in povsod slaba voda. Kaj bode še v onem gnezdu, kamor so me prognali! Kaj bodem tam počenjal, tega ne vém, ali to pač dobro vém, da bodem dolgočasovanja in obupa zbolel, ako me kimalu od tu ne pokličejo.

21. junija.

Čudno, kako nas blaži, kako blagodejno na nas upliva občevanje z naobraženo žensko, koja kaže povse plemenitost. ne samo v svojem zvu-

nanjem vedenji, a še bolj v svojej nadarjeni duševnosti. Kako prijetno se zna gospa Rojarjeva razgovarjati, a jaz sam njej nasproti nikoli ne rabim in ne potrebujem onih puhlih fraz brez pomena, ktere so mi v pariških dvoranah tako potrebne in priročne bile. Z éno besedo napelje večkrat govor na druge, bolj pristojne reči, rahlo in neprisiljeno, vendar pa s tako odločnostjo, da jej ne more nikdo protiviti; na ta način bi menda tudi divjaka ukrotila. Škoda, da sem pri svojem dohodu na Lipnico nekako drzno z njo govoril, ker je še nisem poznal. Prvi moj utis na njo je bil gotovo slab; nikoli mi ne bo prav zaupala.

28. junija.

Mnogo je ljudij, ki se vsem dobrikajo in sladkajo, vsakega, kogar srečajo, prijatelja imenujejo, v resnici pa le trohice prijateljske ljubezni ne občutijo. Tak pa gotovo ni lipniški gospod. Mrzel proti vsem, ki mu niso všeč, malobeseden proti onim, kterih še ne pozna; a preverjen sem, da se z vso silo svojega čuvstva oklene onega, ki je ljub njegovemu sreću. Mene se izogiblje in le toliko z mano občuje, kar stroga gostoljubnost zahteva. On misli, da sem nepopoljšljiv lahkoživec in oziroma na mojo preteklost ima prav. To svojstvo je pa njegovej individualnosti istinito nasprotje.

2. julija.

Včasih sem mislil, da se le v hrupu mestnega življenja, kjer se človek od veselice do veselice brezmirno dalje peha, zamore srečno živeti. Ko pa opazujem v tej tihej samoti mirno družbinsko življenje, kjer mlada gospa s svojo ljubeznjivostjo osrečuje najzadnjega posla, zdi se mi večkrat, da bi Rojarju zavidal njegovo srečo.

7. julija.

Kaka sprememba! Ali si zamorem še tajiti, da se mi je v prsih vzbudilo nenavadno hrepenenje, da mi v srci kljój želje po prej nepoznanej sreči, da se mi vse misli sučejo okoli mile podobe gospe Ljudmile? Ali ni to ljubezen? Njena prikazen mi je s strahom in nadejami vsa čutila žareče razvnela, pri njenem pogledu mi srce radosti strepeče, in žalost me tare, kedar on zopet od mene pohaja. Kako se bode vse to končalo? Mar tako, kakor moje prejšnje ljubezinske sanjarije, ki so se hipoma porodile in se zopet naglo kakor dim v zraku razšle? Ne, gotovo ne! Pravi, istiniti ljubezinski čuti so večni. Moje želje bode ugasil le mrzli grob, a na zemlji bodejo neutešljivo dalje gorele v mojo nesrečo, morebiti v moje pogubljenje.

13. julija.

Bil je prekrasen poleten večer. Lunina svetloba je bila razlita čez tiho okolico, tisočero rosnih kapljic se je lesketalo v mesečnem svitu kakor kristalo-svetli biseri. Na balkonu je Ljudmila sedela s svojim soprogom. Na njegovih prsih je z glavo molčé slonela ter zamišljeno zrla

v čarobno noč; on jej je ravnal in gladil lase, ki so po njegovej rami padali, ter je mirno polglasno govoril; jaz pa od daleč opazujoč bil sem priča njune sreče. Sreča! Zakaj ne najdem tudi jaz enake sreče! Mnogo različnih cvetlic se mi podaja, a jaz poprosim le éno, za ves svet si želim le éno, toda ta je — že oddana. O miruj mi, miruj, revno srce! Vesoljni svet trpi v svojih težnjah, tudi ti možko trpi in nosi svoje breme!

14. avgusta.

Vse je proč, vse je izgubljeno. Nikoli nisem prav upal njenej naklonjenosti, sedaj sem pa še izgubil njeno spoštovanje do mene. V svojej razburjenosti in strasti sem jo hotel siloma zá-se pridobiti, toda ona se mi je prej odtegnola ter mi zapustila edino le svoje zaničevanje. Kako mučno me peče misel, da sem to zaničevanje povse zaslužil. Naj bi se bil stanovitno odrekel temu, česar ne morem nikdar doseči, naj bi bil v prsi zaprl vse svoje gorjé, ona bi me bila vendar v blagem spominu ohranila, solzo usmiljenja bi bila morebiti jokala pri odhodu opazivši, koliko trpim. A ko sedaj v boj odhajajoč zapuščam hišo, koja se mi je toliko omilila, nikogar ne najdem, da bi mi prijateljsko segel v roko.

20. septembra.

Boj je končan, ali bitka je izgubljena. Na vseh črtah so nas zmogli sovražniki. Marsikteri mojih pajdašev je našel slavno smrt na bojnem polji, jaz pa sem učakal hujše čase. Ranjen sem prišel v sramotno začetje ter v sovražnikovih rokah pričakujem rešitve iz tega revnega stanja, ali pa bližnje smrti. Ljuta osoda! Tudi tega mi nisi prizanesla.

29. oktobra.

Le še malo časa mi je živeti. Zdravniki so obupali nad mojim zdravjem, jaz pa nad svojo zemeljsko srečo. Zlati upi zaželene blaženosti, časti, slave, bogastva, vse, vse je propadlo ter se pogreznolo v prazno ničlost. Ena mična, nad vse mila podoba se mi je prikazala v mojem življenji, prestvarila in oživila mi je srce v neskončnem hrepenenji po njenej milobi. Kakor otrok po svojej igrači stegal sem po njej svoje roke, a ona je naglo obledela in ugasnola kakor zgodnja danica pri solnčnem vzhodu. Sedaj pa stojim s potrjim, od ran omadeževanim in pohabljenim telesom na razvalinah svojih upov in čakam smrti.

Brez starišev, brez sorodnikov sem se že od mladosti potikal po vsem svetu. S svojimi znanci sem hlepil po stanovitnej sreči, a našel sem prezgodnji grob. Goljufivi svet! Kako borno si mi delil svoje darove! Le malo svetlih dnij se mi oživlja v milem spominu, ko na robu svojega burnega življenja preštevam tvoje dobrote. A kar jaz nisem dosegel, podeli to mojim ostalim prijateljem! To naj bode moja zadnja prošnja, moja oporoka!

Njo pa, za katero bi rad vsako kapljico svoje srčne krvi daroval,

njo sem žalil, grozovitno mučil do smrti. Ni mi mogoče se pri njej opravičiti in svoje strastno in krivično ravnanje oprati. Pošljem jej to majhno knjižico. V njej se najde marsikako pojasnjenje mojega dejanja in obnašanja: srce je mnogo grešilo, ker je strastno ljubilo. Od njene blage in plemenite duše pričakujem, da me preostro ne sodi, da me ne preklinja po mojej smrti.

O draga mi zemlja francoska, zemlja domača! Od tebe, ki sem te ves čas toliko ljubil, želel bi sedaj peščico prsti, da na njo položim trudno, umirajočo glavo, da na njej ohladim vroče krvaveče srce. Kje daleč leže tvoji solnčnati holmi, tvoji domači gaji! A ti me sedaj ne čuješ, ti me ne miluješ, ko tvoj verni in zapuščeni sin umiram v tujini. —

Major se je prebudil iz spanja ter je zopet jel trudno in prisiljeno govoriti in pa blesti. Ljudmila je nehala čitati: dobro, zdravo jedro, mislila si je, toda skorja je osorna, včasih surova. Poslušala je majorjev blazen samogovor. Videti je bilo, kako se je z vso močjo napenjal, včasih glasno zajekol, potem pa zopet tiho šepetal: „Tukaj sem, rabelj. Ne obotavljajte se dalje, hlapeci! Prederite mi prsi, umorite me, morilea. Saj se ne bojim smrti, rad te zapuščam, sovražim te, revno življenje, črtim te, zemeljski gnus!“

Glas je bolniku oslabel; mirnejše je rahlo dalje blede: „Gavrani in mrharji se zbirajo okoli moje glave nadejajoč se obilne pojedine. Čakajte, potrpite še malo! Prišla je ona; prišla je z objokanimi očmi v krvavej obleki. Se vé; vedel sem, da pride. Moža sem jej pogubil, njej sem dal pa strupa piti prav tako, kakor ona meni. To so bili lepi časi! Osupnen sem obstal pred njeno podobo, smejé sem jej gledal v oko, a krohotaje sem si v divjej pijanosti trgjal srce. Ali je prišla gledat mojo smrt? Ne; saj je dobra, mila. Slišati hoče moje opravičenje, moje prošnje odpuščenja. A jaz ne morem dalje govoriti. Tam je moja knjižica, tam naj bere moja izpoved.“

Major prične okoli sebe tipati in knjižice na vseh straneh iskati. Ko je pa ne more nikjer najti, jame se zopet razvnet hudovati in vpiti: „Sovražniki so mi vse vzeli. Pobrali so mi mojo obleko in kar mi je najljubše bilo, mojo knjižico. Ljudmila je bila tukaj; tudi njo so proč odvedli, da ne gleda morilčevega obličja. In vendar bi mi bila sedaj edina tolažba, ako bi mi ona podala prijazno roko v spravo. Pripeljite mi nazaj, kar ste mi krivično vzeli!“

Plašljivo se je major okoli sebe oziral, svoje onemogle roke je s trudom v zrak stegal, proséč, da bi zadobil odpuščenje, kajti namišljeval si je, da je Vinka, včasih pa da je Ljudmilo umoril.

V srce je zbedel Ljudmilo ta tužni pogled. Usmilil se jej je revni od bolezní popolnoma potrti mož; bil je prava podoba smrti. Res jej

je mnogo žalega storil, a on sam je tudi veliko trpel, trpel zaradi nje. Ta slaba iskrica življenja, ki le še slabo tli v bolnem telesu, utegne pač vsak hip ugasniti. Kdo pa ne bi umirajočemu bolniku odpuščal? Ko je major začel zopet proseče Ljudmilino ime šepetati, ni si mogla mlada žena dalje kaj; zapustila je svoje skrivališče ter je s knjižico v roki rahlo proti bolniku stopala. Toda ta nenavadni prizor je bolnega moža zmogel ter vse njegove moči do cela porušil. Opazivši v resnici pred seboj žensko, po kateri je tako zelo hrepenel, strese se na celem životu ter se nekoliko kvišku spné. Oči so mu iz votlin stopile in mu zadnjikrat ognjeno zablislone. Napel je vse moči ter je bolestno iz dna srca vzkliknol Ljudmilino ime. Ali ta napétost in razburjenost mu je tudi pretrgala slabotno nit življenja; kajti čez nekaj dnij so že spravljali njegovo truda-polno truplo k zadnjemu počitku. —

Gosti mrak je že kril zemljo, ko se je Ljudmila z gospo Dobrinovo vračala domú. Ničesar niste med seboj govorili, da bi druga druge ne motili v premišljevanji poslednjih dogodkov. Ljudmila je hitela v svojo sobo, a nepričakovane novosti so jo tudi domá iznenadile. Zalika je jela že od daleč na pragu pripovedovati, da so dobili gosta. Nestrpno pričakujoč je Ljudmila hlastno v svojo sobo stopila in veselja vzkliknola, ko je tam zapazila Dobriho.

„Dobro nam došli, dragi sosed! Gotovo ste prinesli važne novosti.“

„Gospod župnik Vas lepo prosijo, da pridete že kmalu domú. Sedaj ni nobene nevarnosti več za Vas. Poslali so mene, da Vas jaz osebno preprosim in pregovorim, kar sami pismeno niso zamogli storiti. Vaše posestvo se zelo zanemarja, in nujno je sedaj tam treba kakega gospodarja.“

„Torej se še vedno ne vrne? Še do sedaj ga ni, Vinka, mojega moža?“

Dobriha je molčé rami majal. „Nikogar ni domá. Tudi Binče je nekam izginol, in nihče ne vé, kje da je. Z Matevžem sta se bila v Ljubljano odpeljala ženit se. Matevž je prišel kmalu nato, ko so bili Avstrijci Francoze iz Ljubljane pregnali, ves raztrgan in sestradan domú. Z Binčetom sta se bila v mestu v gnječi zgrešila in izgubila; Matevža so siloma na grad odvedli, kjer je moral Francozom na nasipih delati, o Binčetu pa ni bilo nič več slišati.“

„O mojem možu pa ni mogel župnik res nič več pozvedeti?“ poprašuje Ljudmila dalje proseče in plašljivo.

„Župnik so si vse prizadevali, kar so zamogli. A vse zastonj. Več o njem sedaj ne vemo nego to, kar so Vam že zadnjič pisali. V Novem mestu so ga k smrti obsodili, toda tam ga vendar niso z drugimi vred usmrtili. Živega so ga iz mesta odpeljali, nihče pa ni zvedel, kam. Njegova osoda je še vsem neznana. Vi pa, gospa, prosim Vas, odpotujte na

svoj dom! Dokler je Binče domá bil, uredoval je še nekoliko za silo, a sedaj je vse zapuščeno.“

Ljudmila je pač lahko uvidela, da je župnikovo zahtevanje povse opravičeno, a od neugodnih poročil z nova užaljena ni se hotela danes, ko je bilo že itak pozno, dalje razgovarjati. Kratko se je poslovila od svojega gosta.

Dobriha je bil zelo marljiv pri svojem poslu — že iz hvaležne naklonjenosti do Rojarjeve rodbine. Saj je bil pokojni Rojár Dobriho, ko se je bil pred mnogimi leti zapuščen priklatil v ondotne kraje in so ga nekteri ljudje iz gole hudobije črtili, drugi pa kot čarodeja preganjali, prijazno sprejel v svojo hišo, še živil ga je, dokler si ni s svojo godbo sam služil potrebne hrane. A najmanjše dobrote, zapuščenaj siroti v prijaznosti storjene, ucépijo v občutnem srci neiztrebljive kalí hvaležnosti in udanosti. Dobriha je ljubil starega Rojarja; po njegovej smrti pa je združil vse svoje hvaležne čute v njegovem sinu in mladej gospej. Ko se je pa v zadnjem času toliko nesreče vsulo na mlada zaročenca, bil je gotovo Dobriha prvi med onimi, ki so v resnici čutili in obžalovali njuno nezgodo. Noč in dan je premišljeval, kako bi bilo možno jima pomagati.

Na vrtu pri Ljudmilinem stanišči je stala majhna vrtna hišica, v ktorej je v poletji navadno gospa Dobrinova stanovala. To noč pa je imel Dobriha tam svoje počivališče. Po starej navadi je stal še pozno pri odprtem oknu ter zrl v ponočno tmino. Gosta jesenska megla je pokrivala vso okolico, a prijetno je bilo slišati iz obližja žuborenaje majhnega potoka, ki se je vil okoli vrta, in pluskanje njegovih vodíc. Dobriha je dolgo zamaknen gledal proti potočjemu pobježju, kjer so sive vrbe, iz temne megle kakor nočne pošasti komaj še vidljive, rahlo upogibale svoje veje. Ali ni on ta kraj že enkrat videl? Ta vrt zraven potoka z mehкими tratami in s sadnim drevjem? Dà dobro se še spominja, prav na takem kraji je bilo, kjer se je zadnjikrat kot otrok igral. Za metulji je letal in trgal cvetice. A neki mož mu je obljubil čudno pisane metulje in še lepše cvetice. Z njim je šel, ta ga je pa prodal brezvestno na tuje. Ali je sedaj res našel kraj svoje mladosti, svoj rojstveni kraj? Prav tako je stala domača hiša, toda te hišice na vrtu takrat še ni bilo. Kdo bi mu sedaj v noči vse to razjasnil? Dobriha je nekaj časa skrbno opazujoč nemirno hodil po vrtu, naposled se pa zapre v vrtno hišico ter pri oknu slonéč prične rahlo ubirati in popevati svoje tužne pesni, ktere so se čudno ujemale z ljubkim žuborenjem potočje vodice. —

Goljufivi upi, bridke prevare! Koliko zla ste že prizadele revnim zemljanom! Gospa Dobrinova je Ljudmili vedno netila upanje, da se Vinko še vrne, a današnji novi gost je uničil vse nade. Koliko žalosti za ubogo ženo! Zaliko je odpravila spat, sama pa se je sklonila nad

posteljico svojega deteta ter je nad njim v solzah zlila vso bridkost revne osamelosti. Na tujem ga je rodila, a on, ki bi se najbolj veselil življenja svojega sinka, on ni čakal njegovega rojstva. Razžaljen je odšel in pri odhodu ni dal prijazne besede njegovej materi. In ti, milo dete, pač ne bodeš nikoli poznalo svojega očeta. Edina, a zvesta in vztrajna podpora ti ostane materino srce. Drugega varuha in prijatelja na svetu nimaš. Toda ti tega ne umeš, ti mirno spiš in ne veš, kako danes žaluje, kako tvojo osiroščino objokuje tvoja mlada mati. Dolga in strašna noč je to za njo. Trudne oči so jej včasih zamižale, a skrbna bojazen za bodočnost njenega sinka se jej ni v prsih pomirila. Iz hudih sanj se predrami, teši in ljubkuje dete, ki se je prebudilo ter jelo vekati; pri njegovem vzglavju je skrbno vso noč tužno bedec presedela, čakajoč jutranjega svita. Med tem pa je v sivih vrbah zašumel jesenski vetrič ter je na svojih krilih rahlo doneče, a dobro umevne glase ponočnega pevca ponesel tja do oken bližnje hiše, da je žalujoča žena čula in premišljevala njegove žalne tožbe:

Zbežite megle, dahnite vetrovi,
Na vedri plan me zvbite duhovi,
Kjer sreče glasi milijo srcé!
Vonjavo divno sap'ce so pihljale,
Vodé šumeče v sen me zazibale,
V vrtnej šumi drobni ptič žgoli,
Kam tiraš proč me, mož, brez milosti?
Moj dom, moj rod, blagosti zibel,
O da bi te še enkrat videl!

Zbežite megle, dahnite vetrovi,
Rešite kletstva, blagi me duhovi,
Dokáj sem prosil, v robstvu hrepenel!
Pošastni v gozdu švigajo strahovi,
Popotnika straše noči glasovi,
Zver gleda čudom solzni moj obraz:
Sirota, kaj medliš tu v nočni čas?
Kje moj je dom, blagosti zibel,
O da bi te še enkrat videl!

Zbežite megle, dahnite vetrovi,
Podobe njeno stvarite duhovi,
Milino žarno prejšnjih dnij!
Za mano gledala je in prosila,
Roké stezala, vroče solze lila:
Nikar ne hod' od mene v tuji svet!
Zgubljeno vse! — a čut ne jenja tlet'
Za té, moj up, ljubezni zibel,
O da bi te še enkrat videl!

Na nebu se zvezde utrinjajo, žareči utrinki razsvetlujejo črni mrak. Noč beži s svojimi temnimi krili, še malo časa, in na vzhodu zasveti zlato-rumena jutranja zora. —

(Konec pride.)

Slovenec, Slovan sem.

Otožnost tiha včasih me obhaja,
 Ko vidim, da nas tujec zasmehuje;
 Globoka žalost mi srcé navdaja,
 Ko iz svetinj, nam svetih, se norčuje.
 A žalost zopet mine, kajti vem:
 Slovenec, Slovan sem.

A ko rojak od naroda odpada,
 Ko mater sramoti in zaničuje,
 Ko jej v srcé izdajstva nož zabada,
 Me sveti srd, obup me premaguje.
 A zopet vmirim se, ker dobro vem:
 Slovenec, Slovan sem.

Naj torej tujec nam svetinje smeši,
 Naj izdajica rod naš zaničuje,
 Mogočna éna svest mi srce teši:
 „Slovanstva vez“ mi dušo povzdiguje.
 Zatorej ne obupam, dokler vem:
 Slovenec, Slovan sem.

T. Turkuš.

V gozdu.

V gozdu, tihem gozdu
 Hišica stoji,
 Steza, ozka steza
 Tja do nje drži.

Jaz pa sem ogladil
 To ozko stezó,
 Ko ljubezen nosil
 V srci sem svetó.

Hišica stoji še
 Vedno, vedno tod,
 Tudi jaz še hodim
 Ozko isto pot.

A zaprta vedno
 Vrata so skrbno,
 Kjer ljubav užival
 Srečen sem mladó.

Draga pa odšla je
 Daleč čez morjé —
 Samo je ostalo
 Bore mi srcé.

Nivalis.

Večer.

Cvetlica za cvetlico
 Zapira si okó,
 Na nje rosí rosico
 Preblaženo nebó.

Na list si hrošč je zlati
 Posteljico postljál,
 Tu hotel je zaspati,
 Svoj tek je dokončál.

Škrjanec pa z višave
 Se spušča v deteljo,
 Tam sredi mu dobrave
 Ležišče je mokró.

V zelenem gozdu pije
 Še srnica vodó,
 V grmovje se zavije,
 Zakrije jo drevó

Vse mirno je, le vali
 Studenčeka šumé,
 Ki se delé na skali
 Skakljaje tja v morjé.

Nivalis.

Blagodejna zvezdica.

(Novela.)

(Konec.)

X.

Drugi dan proti poldne sedi Bruno na priprostej kamenenej klopi pod veliko košato lipo, ki je kinčala prostorno dvorišče pred Bertholdovo hišo. Nad njegovo glavo skrivnostno šumi listje lepega drevesa, s katerim se igra rahli vetriček, ki prihaja s severne strani ter preganja soparico pasjih dnov.

Bruno si sname klobuk z glave, obriše si z ruto znojne kapljice, ki mu svetijo na čelu in vzame iz žepa svoje suknje kopico časopisov.

Ko se je nekoliko izpočil, izbere si izmed časopisov onega, ki ga bolj zanima in se vá-nj začita.

Zdaj prikoraka proti njemu gospa Bertholdova držéč na desnej roki mali jerbašček z ročnimi deli, v drugej pa veliki plaid.

Dobro jutro, Bruno, ali ti smem delati družbo? —

Bruno jo iznenadjen pogleda. Mati ni nikdar hrepenela po njegovem društvu; od kod na enkrat ta sprememba, misli si zdaj on. Drago mi bode, odgovori Bruno in se nekoliko umakne, da napravi prostora materi. A poznalo se mu je, da ga nič preveč ne veseli ta nenadejani obisk. —

Gospa pogrne mehki plaid na klop, da bi ne sedela na trdem, vzame neko majhno delo iz jerbaščka in se vsede poleg sina.

Ni napčno pod tem drevesom, začne zdaj mati govoriti; senca, hlad in mir denejo prijetno človeku v takej vročini. Veš, Bruno, nadaljuje ona in si izbriše med tem s tanko belo ruto dvoočnike ter si jih natakne na nos, — Oskar hujša dan za dnevom. Ravno sem govorila z zdravnikom. —

Ubogi fant, pravi pomilovalno Bruno; jetika ga je zadnji čas hudo zdelala. Nisem mislil, da je nesreča že tako blizu. Vzame zopet časopis in gleda vá-nj. —

Gospej ne gre delo nič prav izpod rok. Vidi se jej, kakor da jej nekaj srce teži, kar bi rada povedala, pa ne vé, kako bi začela. —

Čez nekaj časa povzame zopet besedo: Ljubi Bruno, rada bi te nekaj prosila. Saj veš, takó dolgo že odlagaš; skrajni čas je že. —

Bruno, ki je vedno v časopis gledal, pretrga jej zdaj besedo in hitro pravi: Da, mama, jutre ali pojutranjem Vam izpolnim željo. —

Ali res, Bruno? Ah, ti si edini izmed mojih sinov, ki mi dela veselje. Le podvizaj se, Bruno, prosim te. Vedno ti bodem hvaležna. —

Da, mama, najpozneje do pojutranjega dne dobite gotovo ono svoto, ktero potrebujete, da si oni lišp naročite. Danes in jutre imam —

Oh moj Bog! vzklikne nevoljno mati; ti me ne umeješ. Saj ni denar, kar želim od tebe.

Ne? pravi Bruno iznenadjen in postaja nemiren. —

Gotovo ne, Bruno. Jaz menim, da je zadnji čas, da prosiš gospoda N. za roko njegove hčere, ljube Kornelije, hitro poreče mati, ker se je prepričala, da je ravni pot najboljši pot. —

Bruno nič ne odgovori; zré še vedno v list, a ne razločuje v njem nobene črke več. V glavi se mu je vrtilo, srce mu je bilo hitrejše in zdelo se mu je, kakor da ga nekaj v prsih davi. —

Ali nič ne odgovoriš, Bruno, pravi mati v skrbéh, ko zapazi njegov nemir. —

Bruno odloži list, pogleda materi v lice in reče: Da, mama, snubiti hočem Kornelijo. Takoj jutre, danes, v trenutji, ako želite. —

Ali, Bruno, kakó si raztresen! Kaj si pozabil, da je Kornelijin oče na potovanji in da se vrne še le čez teden dnij? —

Bruno se veselo zgane, ko čuje materino opazko.

Mati to zapazi, in ni bila zadovoljna. Zató še dalje v njega sili: Ali mi obetaš, Bruno, da še isti dan, ko se povrne Kornelijin oče, izpolniš, kar si mi zdaj obetal? —

Ali takó malo zaupate v moje besede? odvrne nevoljno Bruno. —

Mati je čutila, da ga ne smé dalje mučiti, ako noče potratiti, kar je s tolikim trudom čez toliko let komaj danes pridobila. Pobere torej svoje reči in ga zapusti.

Ko je pa Bruno zopet bil sam, nasloni glavo na lipino deblo in zré nepremakljivo v zrak.

XI.

Oskarjevo življenje se je vedno bolj nagibalo h koncu. Vsi domači so to vedeli, najbolj pa je to vedela Ada, ki ga je videla hirati. Imela je tudi ona trpeč obraz vsled telesnih utrujenostij, kakor je sama Oskarjevemu zdravniku trdila, ki jo je poprašal, ali se menda dobro ne počuti.

Sama pa si je s strahom priznavala, da je le njeno srce bolno, in da njene bolezni ne ozdravi vsa zdravniška umetnost celega sveta. —

Kornelijin oče se ni še povrnol s potovanja. Kornelija mu je že bila naznanila, da bode dan njegovega prihoda tudi dan njene zaroke z Brunom, in mu že znovič pisala, da se naj vendar podviza priti nazaj. Oče jej je odgovoril, da še naj potrpi nekoliko dnij, dokler poravna svoje opravke, potem pa, da se hoče nato tem veselejše radovati. —

Med tem ste bili gospa Bertholdova in Kornelija povabljeni na neki izlet z gospodo sosednjega gradiča. —

Bruno, ti moraš tudi z nama, zahtevala je mati.

Ah da, pridite, prosi Kornelija.

Ali se Vam ne zdi nespodobno, mama, da bi vsi šli iz hiše, ko je Oskar umirajoč? opazuje Bruno.

Oskar je umirajoč že štirinajst dni, pa še vendar živi, meni mati. Kdo si bo zavoljo njega odrekal takó zanimivo zabavo? —

Ako ne bode isti dan Oskarju hujše, spremljam Vaju gotovo, obeta Bruno. —

A ravno isto jutro, ko so hoteli vsi trije odrinoti, pokazala so se pri Oskarji znamenja bližnje smrti. Stari Berthold zahteva, da bi zaradi tega nihče ne zapuščal doma. A njegova gospa ugovarja, češ da ni Oskarju gotovo še takó hudo, kakor vsi trdijo. Naj pa Bruno domá ostane, pravi ona na zadnje, da bode nekdo pri roki, ako bi sila prišla. On mi tudi lahko brzjavim, ko bi se res pri Oskarji na zlo obrnol. In tako, kakor vselej, morala se je tudi zdaj njena volja izpolniti. In odpeljala se je s Kornelijo, ki je s težkim srcem prenašala, da Bruno domá ostane. —

Bilo je popoldne okoli četrte ure. V Oskarjevej sobi delajo somrak zelene priproge, ki so spuščene na oknih. Oskar leži navidezno miren, samó sapa mu vedno bolj zastaja. Zdaj odpré oči in s slabim glasom pokliče — Ado.

Ada, ki je s slugo molčé sedela pri njegovem vzglavji in na vsako njegovo gibanje prežala, skloni se proti njemu prašujoč, kaj je njegova želja.

Privzdignite mi nekoliko glavo; ne morem sopsti, prosi Oskar. —

Ada mu s pomočjo služabnika izpolni željo. Ležal je zdaj višje.

Takó sem zaspan in ne morem zaspati, potožuje se Oskar in hoče kašljati, a iz njega pride le votel glas. —

Ada se prestraši in mu namoči posušene ustnice z neko za to pripravljeno hladilno tekočino in mu izbriše solze, ki so se prikazale v očéh. Pri tem zapazi, da imajo one neki čuden odsev. Gre k mizici, napiše na košček papirja: „Idite po duhovnika in zdravnika“ ter izroči listek slugi z besedami: Storite, kar sem Vam napisala.

Sluga čita in takoj zapusti sobo. Ko gre čez dvorišče, sreča Bruna. Hitro mu oddá Adin list ter gre dalje svoj pot. Bruno čita list in se zamisli. Kmalu se pa predrami in napoti v brzjavno uradnico. Tam odpošlje materi naznanilo in jo pozove nazaj; a potem se nemirno spreha po vrtu.

Sluga ni našel domačega duhovnika domá, ker je ravno prej odšel drugega bolnika obhajati in ga ne bode do noči nazaj. Po Brunovem ukazu se potem odpelje v bližnjo faro po tamošnjega duhovnega pastirja.

Pride večer. Ne matere ne sluga še ni bilo nazaj. Bruno se po dolgem obotavljanji slednjič odloči iti k Oskarju pogledat.

Vrata Oskarjeve sobe so bila na pol odprta, kakor jih je odhajajoči

sluga v naglici pustil. Bruno se ustavi med vrati in gleda prizor, ki se pri postelji vrši.

Oskar sloni z glavo na Adinej rami, Ada pa mu z namočeno gobo čelo hladi.

Ada, jaz kmalu umrem, šepetá Oskar; ali boste kdaj moj grob obiskali? —

Ada premaguje solze in reče: Tiho, Oskar, tiho; zdravnik ne dovoli, da govorite. —

Ada, Vi žalujete; ali meni veljajo Vaše solze? nadaljuje Oskar, potem pa uspehan omolkne. —

Ada, pravi zopet čez nekaj časa, pozdravite očeta in Bruna in povejte zadnjemu, da jako obžalujem, da sem ga nekdaj nehoté razžalil. —

Adina roka, ki je močila Oskarjevo čelo, začela se je vidno tresti. —

Ali me boste kaj pogrešali, Ada, ko me ne bode več? Ali ste me res tako ljubili, kakor ste mi obetali, ko ste me prvikrat zagledali? —

Da, Oskar, ljubila sem Vas in Vas še ljubim, zagotavlja Ada ginena. Toda tiho zdaj, da se kašelj ne povrne. —

Bruna pa vendar bolj ljubite od mene; kaj ne Ada? dostavi Oskar in se zopet zvije, ker ga je kašelj napadel. —

Ada ga prestrašena drži, gladi mu lice, čelo, da mu s tem vsaj nekoliko polajša hude težave. Na enkrat pa ga z vzklikom izpusti. Oskar je bil mrtev!

Ada poklekne k njegovej postelji in joče ter moli za pokojnega prijatelja. —

Na enkrat pa začuje osoren glas, ki jej veli: Vstanite; tú ni več Vaše mesto! —

Ada, ki je predobro poznala ta glas, vstane, pogleda še enkrat blede Oskarjevo lice in hoče zapustiti sobo, ne da bi se ozrla na osebo, ki je to ukazala. A nekdo jo prime za obleko, med tem ko prejšnji glas še bolj osorno ponavlja:

Ne! počakajte še eden trenotek! Povejte: Ali je Oskar govoril zadnje besede v blodnji, ali v zavesti? —

Ada povzdigne očí in vidi pred seboj Bruna z burnim obrazom, vzdignjenih prsij, z očmi obrnjenimi v tlá. —

Recite brž, sili nestrpljivo Bruno in se vede, kakor človek, ki je um izgubil: Ali je resnica, ali ne, kar je Oskar govoril, predno je dušo izdihnil? —

Ada je čutila, da mu mora nekaj odgovoriti. A sramožljivost, da bi mu odkrila resnico, in bol, da bi mu jo zakrivala, bojevali ste se z vso silo v njenej duši. Na zadnje se določi nekaj povedati, toda beseda jej na ustnih onemí. —

Vi molčite? pravi Bruno žalosten. Se vé da! jako umljivo, dostavi vedno bolj tiho; Vi ljubite samó Huga. —

Nikakor ne! odgovori razžaljeno Ada.

A nekdam ste ga vendar ljubili? pristavi Bruno in okó se mu polno upa zasveti.

Nikdar ne! zagotavlja Ada z zaničevanjem. —

Na Brunovem obrazu so se igrale podobe njegove razburjenosti: bol, dvom, ljubosumnost, up in strah, vsi občutki so se menjavali zaporedoma v njem. —

Gospodična Ada, poreče zdaj bolj miren, a njegov glas je še vedno neprijazen; ali morete vpríčo pokojnika, kateremu ste bili tako udani, ponoviti, kar ste mi nekdam zagotovili: da se namreč nimate sramovati svojih dejanj? —

Ada dene roko na srce, povzdigne očí najprej proti Oskarju, potem pa kvišku ter z glasom, ki je še bolj pričal o njenej nedolžnosti, kakor pa njene besede, slovesno izreče: Da! morem ponavljati! —

V tem hipu se začujejo brzi koraki prihajajočih oseb. Prikaže se pri vratih gospa Bertholdova, ki s temnim očesom meri Bruna in Ado; takoj za njo pa pridejo duhovnik, zdravnik in sluga.

XII.

Takoj, v trenutku mora iz hiše! zagotavlja drugi dan gospa Bertholdova Korneliji, ki je poleg nje na oknu slonela. Niti do Oskarjevega pogreba ne smé tu ostati. Dala sem jo poklicati; vsak hip bode tukaj. —

Ste že pospravili svoje reči? poprašuje gospa nekaj trenutkov pozneje Ado, ki je bila že za pótovanje oblečena. —

Da, milostljiva gospa, odgovori ponižno Ada in premaguje solze. — Zdam pride Bruno v sobo.

Dobro, da si prišel, mu reče mati. Gospodična Ada bode še danes odpotovala. Izplačaj jej in dodaj še nekoliko za trud, kterege je zadnje dni imela. —

Mama, odgovori Bruno mirno, toliko bodete vendar dovolili, da gospodična Ada spremlja k zadnjemu počitku svojega gojenca, kateremu se je toliko požrtvovala. —

Ada ga hvaležno pogleda.

Gospa, ki je videla Adin pogled in ga napačno tolmačila, odvrne srdito: Njo naj še obdržim, ki mi je nesrečo v hišo prinesla? Zapeljala je Huga, Oskar se je bil v njo ves zagledal; naj zdaj še mirno čakam, da mi na zadnje še tebe zmoti? —

Mama, ne éne besede več! zagrmi Bruno, in očí mu od jeze zabisknejo; jaz ne dovolim, da bi kdo žalil mojo nevesto! —

Njegova nevesta! vzkliknete kakor iz énega grla mati in Kornelija.

Kornelija, idite po mojo stekleničico dišeče vodé; meni hudo postaja, vzdihuje Brunova mati, skloni glavo in zapre oči.

A Kornelija ni več čula njenih besed. Bleda, kakor stena, pade jej lepa glava na prsi in bila bi še ona omahnola s stola, ko bi jej ne bila prihitela Ada na pomoč.

Prestrašena jo zdaj drži Ada objeto. Kornelija se polagoma zavé in ozira se začudjena okoli; ko pa zagleda Ado, spomni se uzroka svoje slabosti in jo pahne od sebe. Potem si pokrije z roko oči in govori med solzami: Kaj sem Vam storila, Ada, da ste mi porušili mojo srečo? Bruno je bil edini na svetu, ki je znal oživljati moje srečé; a zdaj sem ga za vselej izgubila in to skozi Vas! —

Bruno, ki je ves čas stal nekoliko oddaljen, imel je usmiljenje s Kornelijinim tugovanjem. Približa se jej in poreče prijazno: Ljuba Kornelija, Vi se jako motite, ako menite, da ste mene bolj ljubili, kakor bi brata ljubili, ko bi ga imeli. Tudi moje čuvstovanje za Vas je bilo samo bratovsko in táko ni dovolj stalno, da bi se ná-nje zidala zakonska sreča. —

Kornelija nič ne odgovori. Vstane in držé se komaj po konci odide. —

Tudi gospe Bertholdove ni bilo več videti. Ko je bila namreč poklicala Kornelijo na pomoč in je videla, da ona sama najbolj pomoči potrebuje, vstala je in tihoma zapustila sobo. —

Ada in Bruno sta bila zdaj sama. Adi je močno bilo srce. Čutila je, da jo opazuje Brunov ognjeni pogled; zato se ni upala pogledati ga ali pa ga ogovoriti. —

Gospodična Ada, začne Bruno in govori počasi, takó da je njegov glas motil tihoto, ki je vladala krog nju, kakor moti odmev oddaljenih zvonov tihoto po samotnej dolini. Jaz sem se prenaglil in se v sili materi izlagal. Rekel sem, da ste Vi moja nevesta; po vsej hiši se sedaj gotovo o tem govori; samo jaz še ničesar gotovega ne vém. Ali Vas smem kot tako smatrati, Ada? —

Kakor rosne kapljice oživijo cvetlico od solnea požgano, tako so Brunove besede oživile Adino onemoglo srečé. In vendar je iz njenega obraza sijala neka otožnost, ko jej je Bruno stavil ono vprašanje. Občutki bližnjega slovesa, ki so jo dozdej težili, niso se mogli tako hitro umaknóti onim večnega združenja, ki so jo na enkrat navdajali. Bila je prevelika in prehitra sprememba za njeno občutljivo srce. Njene oči so se napolnile s solzami, ko žalostno odgovori: Svojo srečo naj si kujem iz Kornelijine nesreče? Ali bi to ne bilo brezsrčno? — Osrečite rajši Kornelijo, jaz — jaz sem srečna že dovolj, ker vém, da me Vi — cenite.

Zadnjo besedo je izgovorila komaj slišljivo in s proč obrnenim obrazom. A Brunu se je vendar zdela takó glasna, da mu je še dolgo potem šumela po ušesih.

Ada, rekel je mehko, Vi le mislite na Kornelijino srečo. Ali Vam je

moja takó malo mar? Kornelija se bode kmalu utolažila: njena narava ni nagnena k otožnosti. A kaj bi jaz počel brez Vas, ki Vas ljubim od onega časa, ko ste prvič stopili v našo hišo? Oh! in koliko sem od onega osodepolnega večera zavoljo Vas že pretrpel! — Omolkne in si potegne z roko po čelu, kakor da hoče izbrisati neljube spomine. — Ada! nadaljeval je in besede mu zdaj vró iz ust; ni večjega in hujšega trpljenja, kakor usiljevati svoje srce, da sovraži edino stvar, katero čez vse ljubi. Poznal sem Vas in boril se siloma s čuvstvi, ki mi jih je dan za dnevom vzbujala Vaša mila in pohlevna podoba. Na zadnje sem hotel Vas še sovražiti, imajoč Vas za lahkomiselno žensko. Ada, povrnite mi obilne muke, ki ste mi jih nehoté delali. — Približa se jej, podá jej roko in milo prosi: Bodite moja, Ada! —

Ada zarudi in obledi zaporedoma. Potem pa se nasmehlja med solzami in z žarečim srečnim obrazom dneje svojo roko v njegovo, katero Bruno dolgo in krepko drži med svojima. —

XIII.

Poleg majhne Oskarjeve truge v rakvi Bertholdove rodbine dejali so v teku énega leta tudi veliko trugo. Bila je starega Bertholda.

Nekoliko mesecev po Oskarjevej smrti zadel ga je drugikrat mrtvud, ki je storil konec njegovemu marljivemu in poštenemu življenju. Umrl je v naročji svoje nove snahe Ade, blagoslavljaó jo. —

Ado so videli prav pogostoma klečati na grobu v življenji jej takó dragih dveh prijateljev. V poznejših letih so poleg nje poklekali tudi trije ljubeznjivi otročiči, ki so po materinem nasvetu skleпали nedolžne ročice k molitvi, med tem ko so se poželjivo ozirali po pisanih cvetlicah na grobu. —

Gospa Bertholdova se ni dolgo časa mogla privaditi svoje snahe. Naposled se je začela starati, svet pa njo prezirati, in zdaj je iskala tolažbe in mirú samo v sredini tíhega, blaženega rodbinskega življenja. Postala je krotka, ljubila je svoje vnuke in bila dobra tašča, kakor je Ada vsakemu trdila. —

Kornelija je postala, ko je videla uničene svoje dekliske sanje, druga ženska. Bila je zdaj vedno resna, zamišljena, a prijazna in ljubeznjiva. Odtegnola se je posvetnemu šumu, ljubila prirodo in gojila sočutje do človeštva. Ostala pa je zvesta svojemu mladostnemu uzoru in brez vsakoršne bolesti odpravljala vse snubače. —

Hugo je izgubil, potem ko mu je takó nesrečno izpodletelo z Ado, veselje norčevati se z ženstvom. Živel je potem bolj pametno in se kmalu resno zaljubil v hčer svojega stotnika. Bila je to majhna osebeca, živahna, izgovorna in polna muhastih šal.

Ko je Hugo zvedel o bratovej poroki z Ado, dobi pogum in snubi

tudi on svojo izvoljenko. Obadva mlada, obadva lepa in dvojčeka po duhu, živela sta v prav zadovoljnem zakonu. —

A najzadovoljnejši izmed vseh je bil Bruno. Ko se v trenutkih prijetnega medosobnega zaupanja s svojo soprogo čuti srečnega, reče večkrat svojej Adi: Ti si bila blagodejna zvezdica, ki je zasijala našej hiši. Ti si sladila nesrečnemu Oskarju zadnje mesece njegovega žalostnega življenja. Ti si olajševala starost našemu očetu. Brez tebe bi mama gotovo še zdaj blodila po izvenrodbinskih krogih, in ti si tudi Huga nekako moralno poboljšala, dostavi vselej bolj s tihim glasom in lahko zarudi. —

* * *

Ko je gospa Barbara dobila naznanilo o Adinej poroki, jokala se je od veselja in žalosti ob enem. Od veselja, da je njena Ada tako preskrbljena za celo svoje življenje, od žalosti, ker Ada ne more več postati Feliksova.

Dolgo si ni upala sinu tega povedati. Na zadnje se pa otovori s celo kopicco tolažljivih besed in mu odkrije važno to novico.

A kakó se začudi, ko Feliks radosten vzklikne: O mati, jaz sem takó srečen s svojo županovo Leno, da Vas prosim dovoljenja, naj jo snubim.

Županova Lena! ponavlja mati in pomišljuje. Kmalu pa se jej obraz zasveti in reče zadovoljna: Poznam deklé; pridna je in tudi ni napačna. Ako je tebi prav, meni tudi. —

Feliks objame ves vesel svojo mater in potem teče k županovim z novostjo, da je mati v snubitev dovolila.

Gospa Barbara pa gleda za njim in reče: Da je le zraven Ade tudi moj Feliks srečen!

Paulina Pajkova.

Glas iz slovenskih goric.

Divni moj štajerski raj, presrčno mi bodi pozdravljen,

Blagoslov božji razlij ná-te se doli z nebes!

V širem okviru gorá razgrinja se tvoja mi slika,

Kakor veličestni vrt v bújnosti južni cvetóč:

Mreža trsovih brajd prepréza ti holme prisójne,

Crkve se béle po njih kakor labúdi bliščé;

In po raváni šumi pšenice valovje rumeno,

Mična preproga livád krije ti brdo in dól

Glej, v tem raji živi predragi slovenski moj národ,

Mirné družine očák čuva oskromni svoj dom.

Čil je Slovén in krepák, postave je vitke, ponósne,

Jéklo je njemu značaj, méhko in blago srcé;

Naših mladičev pogúm skazuje se v bojih krvavih

Hrábro, slovécih njih zmág lóvor jim venča glavé;

Venec brhkkih deklét kot bujni bršlin nam ovija
 Národa sveto drevó — lépsěj bodóčnosti cvét.
 Toda — v bedi ječí ta národ bogato nadarjen,
 Klonjen, ob tlà poteptán v svojej slabosti medléé
 Sétvi zeleni enák, katero sovrág je pogázil,
 Da ne dvigneje več solnéni poljubi je s tal —
 V tem ko svóbođe raj sosédom se našim razevrita,
 V svitu bogastva blestí varno ponosni jim dom.
 Drugi rodovi hité po zlatih stopnicah prosvete
 — K lučí resnice hlepéc — k smotru človeštva navzgór,
 Ali vrli moj rod še v temi nevednosti žije,
 Krivih nazórov zastor v svét mu zapira pogléd. —
 Ko človečanstvo obvéł svóbođe bil dih je spomladni,
 Vzdramil se bil i Slovén čil iz nesvéstnih je sanj:
 Kakor na kresni večér, ko ógenj se néti za ógnjem
 V krogu po strmih goráh slavnim pradedom v spomin —
 Vstájal za možem je mož, klicáje svoj rod iz mrtvila,
 Prorok je sleherni bil, v svetej ljubezni goréc;
 Pevcev navdúšenih zbor pozdrávljal rumeno je zoro,
 Kras domovíne slavéc, jasen obétal jej dan. —
 Vendar — preskoro povžil navdúšenja bujni je zúbelj
 Prótje plamtečih idej, légel v dolíne se — dim:
 Národa svet žrtvenik zdaj pusto nam tú pogorišče
 V logu samotnem stojí, pevcev omólknoj je zbor.
 Smrtnej strelí so v plen zapáli nam smeli vodniki,
 Národní mnogi vojščák vzplášen se spústil je v bég;
 Žal, in marsikateri odpadel je lipi slovenskej
 Vélemu listu enák, vetru začasna — igrá!
 V borbi za nično korist ugašuje nam žar rodoljubja:
 Tému zlató je uzór, trébuch je ónemu — bog
 Tožen res je ozír v mrakóve minólosti naše,
 Zdánjosti mrkli obraz vabi solzé mi v oči;
 In če gledam napréj in národa motrim bodóčnost,
 Skrito za tajni oblák — strah mi obhaja sréc!
 Potok slovenstvo je, glej, tekóč po neplodnej puščavi,
 Dolbe v pečíne si tír, jézov ga spone mejé:
 Z juga mehkušnosti dih življenja sušéva mu vire —
 Séverne tóposti léd slóbodni tók mu duši;
 Ondi na desno zijóč odpira se brezdná mu žrelo —
 Silnega morja popláv z brégov mu levih preti
 O da oblaci nebá iz nedrij sorodnega morja
 Živeža mu prinesó, dá mu valovje vzkípéc
 Jézov razruší oklòp in zlije se v strugo prvotno,
 Z bratom močnejšim objét k smotru prodíra si pot;
 Da na iztók zavalí napredka se reka mogočna,
 Njeni veličestni šum vzdrámi duhóve iz sna:
 Z desnih in levih obál potoci se zlijejo vá-njo,
 Z materje združeni spet v morje — slovanstva šumé!

Vilko Drganjski.

Straža pri ovcah.

Bilo je meseca septembra. Ovčar, Miha po imenu, že priletel, neoženjen mož, prišel je skozi grmovje, ko se je jelo mračiti, na zeleno plan, kjer je stala blizu košatega bukovega drevesa mala koliba. Ne daleč od nje pa je bila lesena ograda, kamor se je živina čez noč zapirala. Ta ograda je bila iz več delov sestavljena, in prestavljal jo je pastir vsak dan na drug prostor, da je tako pognojil vsak večer nekoliko in sčasom več rovta, kjer je zapiral. Blizu ograde je stala iz nekoliko desek zbita postelja, ki se je dala prenesti. Nekoliko slame je bilo v tem ležišču, ki je bilo od vseh strani zapaženo in tudi od zgoraj pokrito, da ni dež močil človeka, ki je prenočeval tukaj pod milim nebom in stražil ovce, da se jim ni primerila kaka nezgoda po noči. Le ena sama deska na strani se je odpahnila in zopet zapahnila, ako je bilo treba v ležišče zlezi.

Miha je zakuril v kolibi, da se je kmalu pokadil dim izpod njene strehe. Potem je vzel leseno posodo in šel k studencu po vode, imel je precej daleč. Ko je prišel nazaj na rovt, čul se je že zvonec blizu in vedno bližje. Kmalu so se prikazale ovce iz grmovja in priletele so tropič za tropičem na plan. Za njimi pa je prišel jako ponosno velik ovčarski pes. Z repom je pomajal, ko ga je Miha nagovoril rekóč: „Ali si jih prignal, Beržon?“ kakor da bi hotel odgovoriti na ovčarjevo vprašanje. Stemnilo se je in ovce so šle ena za drugo v ogrado, Beržon pa je pomagal ovčarju, ki je spravljal žival. Pred kolibo je ležalo leseno korito. Tu notri je dal ovčar Beržonu večerjo, ki je naglo spravil pod streho, kar je bilo zá-nj pripravljenega, potem pa je šel k ograji in se vlegel pred njo blizu ovčarjevega ležišča. Položil je glavo na prednje noge in ležal mirno. Tudi ovce so polegale. Ovčar je še nekaj rezal v kolibi. Na enkrat vzdigne Beržon glavo in skoči po konci ter zalaja, da se je razlegalo daleč okrog.

„Pa ne da bi,“ govori Miha sam s sabo v kolibi, „pa ne da bi se kaj priplazilo. Kaj imaš Beržon?“ Pes je zalajal še nekterekrati, potem pa skočil dol proti zavori, kjer pripelje pot na rovt, in je utihol. Ovce pa so skočile kvišku in se zagnale tako na stran, da je ograja zapokala.

„Nič hudega, Miha! nič hudega,“ se oglasi nekdo, ki je prišel z vrečo na rami skozi zavoro. Bil je Tone, ki je prinesel ovčarju moke, kruha, soli in kar je še drugega potreboval. Tone je bil domač hlapec in je prišel še le zdaj od doma, kajti zaradi mnogege dela se ni mogel prej odtrgati.

Beržon, ki ga je dobro poznal, utihol je precej, ko je prišel blizu njega, in spel se je na-nj ter skakal okrog njega ves vesel, da ga zopet vidi čez dolgo časa.

„Kako pa, kako? Miha!“ začne hlapec odloživši breme na klop v kobilici; „slišim, da vam zopet medved nagaja. Pravili so, da bi jih bil nekterim ovčarjem nekaj pometal in poklal.“

„Mojih se do zdaj še ni lotil, tudi se ga ne bojim posebno, da le nobena od tropa ne odleti; bati se mi ni, da bi kaj pograbil.“

„Imaš dobrega psa; je-li?“

„To je, na Beržona se smem zanesti. Vidiš, je že zopet pri ovcah; kakor bi vedel, da niso prav varne, tako jih varuje in čuje. Ne zmaja se veja v hosti, da bi je ne slišal po noči. Kolikokrat trdo spim, ko me prebudi, ako zapazi kar si bodi in skoči po konci ter zarezji, kakor bi hotel kar raztrgati, kar ima priti. Ravno tako pazljiv je po dnevu, ne pusti tropa kar za trenotek ne.“

„Kaj bi neki bilo, ko bi se tako-le po noči vendar priplazil medved od kod?“

„Medved?“

„Ne pustila bi mu ne z lepa, da bi nama odnesel kako žival. Razgnal bi nama jih, ker so ovce jako boječje, skočile bi in se zagnale tako v ogrado, da bi jo podrle, potem pa bi se znalo primeriti, da bi se ktera kam zatekla in bi mu prišla tako v kremplje. A še tako težko, ker bi mu pes ne dal mirú, dokler bi ga ne odgnal. Sicer pa se ni bati, da bi prišel, le kedar je oblačno, ali ko bi bila megla, tedaj bi bilo več nevarnosti.“

„Tedaj misliš, da bi se ga Beržon ne bal?“

„Kaj še! Ni dolgo tega, kar ga je gonil, dobro vém, da ga je gonil, čeravno medveda nisem videl.“

„Kje?“

„Tam gore pod Velikim plazom, kjer se smrečje in gost les začinja. Ovce so bile raztresene tam po grmovji, jaz sem bil precej daleč od njih, šel sem ravno vodo pit dol proti Zmrzleku. Kar se zaženejo ovce in prileti ves trop, kakor bi jih bil iz puške izstrelil dol proti meni, in obsule so me, da sem mislil: okrog me bodo podrle. Pes pa je zalajal in šlo je tja po gošči in noter v smrečje tja prek roba. Hav, hav, le po redko je bilo slišati in vedno dalje, vedno višje. Trpelo je dolgo, še gore pod vrhom sem ga slišal, se vé videti nisem mogel, kar je gual, ker je gošča vse zakrila. Tudi psa nisem videl. Slišal sem ga še, predno je šel čez hrib. Še le proti večeru je prišel nazaj, in to je bilo popoldne, ko je vzdignol zver. Da ni bilo drugega kot medved, poznal sem po glasu pesjem, ker tako počasi in tako silno ne laja nad nobeno drugo živalijo, kar jih poznam, kakor za medvedom.“

„Malo sitno bi pa le bilo, ko bi vaju tako po noči obiskal.“

„Zvečer vselej trobim na rog, predno zlezem v posteljo, in to ga tudi nekoliko odganja. Ko bi Beržona ne imel, ne rečem, da bi se ga ne

bal po noči, ker ravno tukaj na tem rovtu je v prejšnjih časih večkrat klal. Imam pa tudi vsak večer sekiro pripravljeno pri postelji, da bi mu jo zasadel tja v rebra, ko bi ga le prineslo tako blizu, da bi ga mogel doseči.“

„Ne vém kako bi bilo, Miha, ko bi prišla skupaj s kosmatinom. Roka bi se tresla, da bi ne zadela dobro.“

„Kakor je. Čeravno mi je ljubše, da bi ne imel nikoli ničesa opravičiti s to zverino, vendar rečem, da kar tako pobiti bi se mu ne dal. Branil bi se, kar me je v hlačah, in sekal bi, kolikor bi mogel. Grd je grd in srep, ako ga človek vidi na prostem v hosti. Videl sem že ujetega medveda, pa tudi na prostem sem ga že videl, ali ves drugačen je zvonaj, kakor v zaporu. Že vém, da sem bežal, kakor bi me bil veter nesel, ko mi je od tropa ovce vzel. Bil sem še fantin, ko sem ga prvokrat videl v hosti. Potem se mi je večkrat pripetilo, da sva se naletela, ali nikoli ne prav na blizu, ker tudi medved se človeka ogiblje, če se ga more in če ni razkačen, ali če ni kaka medvedka, ki ima ravno mlade.“

„Medvedka je menda še veliko bolj nevarna kot samec, če pride s človekom v dotiko.“

„Posebno pomladanski čas, in dokler mladiče sabo vodi. V tem času, rečem, da bi se je ustrašil, ko bi jo srečal v gozdu ali kjer bodi na samem. Vidiš Tone, ti si skoro trikrat mlajši kot jaz, torej ne moreš posebno veliko pomniti.“

„Na pomlad me bodo pa vendar že v vojake vzeli.“

„Če boš za nje, kar ne dvomim. Vidiš, ko tebe še ni bilo, morebiti še tvoje matere ne, ali pa je bila še otrok, sem jaz že pasel. In tedaj je bilo, ko sem prišel večkrat z nekim Gašperjem, ki je tudi pasel in je bil tačas proti meni, tako kakor zdaj jaz proti tebi, torej mnogo starejši od mene. On mi je pravil, kako se je z medvedko bojeval in v kakej nevarnosti je bil, in dejal je, da ga je takó rekóč pes smrti rešil.“

„Kako je bilo, povej mi, predno greva spat.“

„Bilo je spomladi; lepo so šle ovce po paši, kakor mi je mož pravil, dobro je imel psa naučenega in trop lep in velik, nekaj čez poldrugo sto je bilo vsega. Znano ti je, kje se pravi nad Strugo. Tam gore je imel ovce. Šel je nekoliko naprej in pustil živino samo, pes, prav lep, velik ovčarski pes je bil pri njej. Nastavljeno je bilo tako, da je morala priti ob kratkem na Strugi iz šumovja. Ovčar je ves čas zvonec slišal in vedel, kako gre trop. Sedel je tu na trati in obrezoval les ter ga pripravljaj za cokle. Malo pastirsko sekirico je imel zraven sebe na tleh, ko je strgal s krivim strugom bel javorov les. Kar zasliši ravsanje in lajanje v hosti. Ovce so zletele, da je zvonec ropotal kakor, kedar se žival prestraši in beži, kakor divja. Iz lesa pa se pripodita velika medvedka in pes za njo, ki se jej je zaletaval od zadej na hrbet. Pogosto ga je

stresla iz sebe in odletel je od nje, kakor mala mačka. Dva mladiča je imela zraven sebe. Kar se postavi na zadnji nogi in zopet jej je bil pes v dlaki. Pastir skoči po konci. Bežati ni bilo več mogoče, zver na zadnjih dveh je bila pred njim, pes pa za njo. Ne vedé kdaj, segel je ovčar po ostrej sekirici, tako da jo je še ob pravem času dobil v roko. Kar na ravnost se je spustila starka proti možu in hotela se je zagnati vá-nj. Šla je po zadnjih nogah. Vendar, predno ga je dosegla, mahno! je ovčar s sekiro in zadel je zver v oko. Ravno v tem hipu pa je skočil zopet pes od zadej na zver, ki se je zdaj vrgla nazaj in rjula ter se spustila za neustrašljivo živalijo, za psom. Veje so pokale, ko sta se ruvala v hosti, šlo je navzdol, več ni bilo zveri nazaj, prebito črepino je imela, omamilo jo je in oko jej je steklo. Mladiča sta zbežala na smrekovo drevo. Ovčar pa oplašen, da si za prvi trenotek ni vedel pomagati, pobral je zopet ostro cel* z zemlje in poslušal ter čakal, kaj bode. Daleč doli po hosti in po lesu se je slišalo ruvanje. Čez dalje časa je še le utihnolo in prišel je pes ves uspehan nazaj. Samega veselja se je spenjal na gospodarja, ali precej je jel zopet rjuti in lajati, ko je zapazil mladiča na drevesu. „Čakaj,“ dejál je pastir, ki je slutil po krvavem medvedkinem sledu, da se ni več hudega bati, „čakaj Kranjec — tako je bilo psu ime — zdaj bova pa še mladiča podavila.“ Zlezal je za njima na drevo in potokel jih je, da sta popadala mrtva na zemljo.“

„Kaj pa je bilo z medvedko?“

„Obležala je, dobili so jo še le drugi dan, ko so šli za njo gledat.“

„Ta je pa dovolj strahú prestal; škoda da je mladiča tudi usmrtil, lahko bi ju bil polovil in prodal.“

„Lahko bi ju bil ujel, ali v strahu ni mislil na to in pa še, ker je pes tako revsal nad njima. Hotel je pridnemu pomagaču veselje napraviti.“

„Ne vé m, kako bi se mi sprijeli, ko bi prišel tako-le po noči od kake strani kak kosmatinec.“

„Mislim, da tukaj se nam ga ni bati, ker zvečer kurim, in ognja se ogiblje, in predno se vležem, trobim na rog, kar ga tudi nekoliko oplaší in odvrača, čeravno mu ovčje meso diši. Po noči je pa Beržon, ki bi ga odganjal, ko bi se priplazil. Sicer se ga pa zdaj ni toliko bati, kakor spomladi, in samec ni nikdar tako nevaren, kakor samica, kedar ima mladiče. Le tedaj, kedar je ranjen, tedaj je hud, da se loti tudi človeka in ne odjenja, dokler ni premagan.“

Ovčar je zagrebel žrjavico na ognjišči v pepel, vzal rog iz deske

* „Celovje“ pomeni rezilno orodje, kakoršnega rabi drvar, strugar, mizar itd. Eno tako orodje, na pr. sekira itd. se pa imenuje: cel, -i, ali cel, -a (zadnje tudi v kolektivnem pomenu).

nad malimi vratnicami in je zatrobil, potem pa zlezl v pograd pri ogradi, v kterej so bile ovce zaprte; hlapec pa je šel na svišli v prijetno dišeče senó.

Dobro sta spala vsak v svojej postelji, Beržon pa je stražil boječe ovce v lesenej ogradi. Samostal.

Copernice so.

(Priповedka s Crkevnjaka, dve uri zapadno od Ljutomera.)

Zapisal *Petrov Tone*.

Negda sta bila mož pa žena. Mož je bia tkalec. Lüdje so njemé pravili, ka je njegova žena coprnca. On toga né zna, zato jo je htea poskúsiiti. On gre k svojemé sosedé, s kerim sta celi den pila; sosed pije žganico, naš tkalec pa vodo. Večer pride tkalec domo, pa že v priklété ¹ padne na tla, tak se je pijanega naprava; žena ga zveleče v postelo, on pa začne hrkati, takak da bě trdno spa. Na to pride njena pajdašica, pa zve, ka je tkalec pijan. Da bě se prepričala ali je zlo pijan, vzeme gorečo skalo, pa mu podplate žge; on pa smrčí no vse pretrpi, pa se dela, takak da bě tak trdno spa. Pajdašica se prepriča, ka on trdno spi, on pa vse vidi, kak sta se z mastjo namazalé, kam sta mast djalé, pa túdi čúje, kaj sta se rajtalé; ² na zadnje sta reklé: „frhat ta, gě so najni pajdaši!“ On zdaj ostane sam v postelě, pa bě rad ša ³ za njima; zato stane, se namaže z mastjo no se priveže na svoje krosna ⁴ pa reče: „frhat ta, gě je moja žena!“ pa je že bia v nekoj beloј pivnici. Tudi zlodí je bia tam. Njegova žena pride k njemé pa mu reče: „Záke pa si priša s temi drvmi sem, saj pa bi je lahko domo pústa? To maš kapo, deni si jo na glavo, pa lahko prideš, kam češ.“ Zdaj pa še pride zlodí k njemé pa mu reče: „Ti še něsi v našo bratovščino zapisan; to bi se le moglo tak zgoditi, da se z lastno krvjo zapišeš.“ Tkalec je dugo premišlava, kerí prst si naj rani, ker vsakšega potrebúje. Nazadnje reče zlodjé, ka se bode že sam zapisa, saj zna pisati, ker je hoda v šolo. Zlodí mu dovoli, no on zapiše: „Jezus Nazarenski, smili se érez me!“ Nato pa vsi odletijo no zapústijo zlate knige, v kere se je zapisa. Drúgo útro pride pintar v pivnico púčelov ⁵ popravlat pa najde v njoj tkalca platno tkati; on hitro gre toga grajščaké pravít.

Tkalec pa sí dne med tem kapo na glavo, pa reče: „frhat domo,“

¹ prikletje, veža.

² kaj ste si pripovedali.

³ šel.

⁴ statve, Weberstuhl.

⁵ sódov.

pa ja bia najnok s krosnami vred doma, ker je bia na nje privezan. Ko grajščak v pivnico pride, ne najde več tkalca pa ne krosen.

Tkalec pa gre doma k tehontě pa jim vse pove, kaj se je dogodilo, pa tudi jim dá kapo, kero je od svoje žene doba, pa mu je ostala. Tehont toga něso hteli vervati, zato si denejo kapo na glavo pa rečejo: „frhat v beli grad!“ pa so že tūdi bili v kūhinji nekega grada. Ker pa so se bojali, da bē jih meli za coprnika, so si pa kapo na glavo djali in že so bili tūdi doma. Meně pa so rekli: „nek vrag pa te ali le more biti“.

Šege, običaji in narodni praznici pri Srbih.

Piše Ivan M. Bogović.

II.

Ženitev.

a) Izprosítev.

Sneží; burja goni snežene kroglice po ravninah. Gazda Vasa je danes nekako tih; sede, pa zopet vstane. Gre v meano¹, popije črno kavo, plača, vstane, pa zopet domú. Tomara po dvorišči, gre v senjak, ali nikjer nima mirú. Med tem pride večer.

„Janko, o Janko!“ zakliče najmlajšega sina dijaka.

„Kaj je oče?“

„Idi h kumu Joci, pa mu reci, da naj pride po večerji k nam na čašo vina; imam nekaj, da mu povem.“

„Dobro oče,“ odgovori Janko, pa hajdi v trk h kumu Joci. Čez malo časa eto ga nazaj.

„Kum Joca Vas je pozdravil in bo kmalu tukaj.“

„Dobro, idi!“ odgovori Vasa. Janko odpre vrata male izbe in gre v sobo, kjer je tudi druga družina.²

Vasa sedi, pa premišljuje. Zapali lulo ali cigareto, pa molčé puši.

„O Maro!“ zakliče ženo.

„Eto me!“ — tukaj sem. Mara odpre vrata in stopi v sobo.

„Kaj češ Vaso?“

„Prinesi oko³ vina in dve čaši!“

„Precej!“

Mara med pôtem nekako z glavo maja. Kaj je to? misli si. Vina,

¹ gostilnica.

² Družina pri nas niso posli, temveč vsi domači, kajti pri nas po vaseh ni poslov.

³ Oka je vrlo malo manja od bivšega avstrijskega bokala — turška mera za tekočine.

dve čaši, pri vsem tem pa tih. Prinese vino in čaši, postavi vse na stol, pa gre brez besede v družinsko sobo.

Vrata se odpró, Joca stopi v vežo s „pomozi Bog“.

„Bog ti pomogel, gazda Joco!“ odgovoré mu vsi.

Vasa se vzdigne, stopi v družinsko sobo in pozdravi prišlega.

„Hajde v sobico, Joco!“ pravi mu in gre pred njim s svetilnico. Joca se vsede in zapali lulo.

Vasa mu napije, čaši se izpraznete, Vasa ju zopet natoči, pa — molči.

„Kaj si me zval, Vaso?“ vpraša Joca.

„Jesmo-li kumovi?“ vpraša ga nato Vasa.

„Jesmo.“

„Smo-li živeli od nekaj v prijateljstvu in ljubezni med seboj?“

„Jesmo!“

„Dobro! — Bodeš-li mi se pokazal prijatelja, ako bom to od tebe iskal?“

„Bom!“

„Torej poslušaj! Moj sin Mirko je odrastel. Spolnil je šestnajsto leto, pa mislim, da treba, da ga oženimo. Kaj misliš ti, kume?“

„Dobro bi bilo,“ pravi nato Joca. „Treba ti delavnih močij v hiši, kajti imenje tvoje je veliko, živine dal ti je Bog mnogo, a zadruga ti ni največja. Pa kje misliš, da poprašamo za nevesto?“

„Dalje časa sem preudarjal, pa sem sklenol, da bi bila Pajina Zorka iz Bogatića najboljša za mojega Mirka. Zdrava je, čvrsta je in iz poštene hiše. Mislim, da Paja tudi ne bo protiven.“

Joca vzame polno čašo, vzdigne jo in pravi:

„Da Bog dá, da se naše podvzetje uresniči,“ in popije; tako isto stori Vasa.

Nato pokliče Vasa Maro, svojo ženo, in njej pové, kaj sta se z Joco dogovorila, in jo vpraša, če je zadovoljna.

„Meni je prav, kakor Vidva naredita,“ odgovori in hoče iz sobe.

„Ne tako kuma,“ pravi Joca. „Sedi malo, pa popij čašo vina za srečen izvršetak našega početja.“ Mara sede, pije, pa — molči. Čez nekaj časa natoči čašo na novo in izide.

Komaj ko je vrata zaprla, pokliče Vasa sina Mirka. Vrata se zopet odpró in Mirko vstopi ves preplašen. Morebiti je poslušal pri vratih, o čemer se je govorilo in zaključivalo. Morebiti se je zagledal v oči kake druge vaške lepotic, s katero je do malo časa prej svinje ali ovce ali še celó goveda pasel, pa mu je težko. Ali sklepu očetovemu in kumovemu se ne sme protiviti. Kakor oče zapoveda, tako mora biti.

„Kaj je oče?“ vpraša Mirko z umolklim glasom in stopi pred mizo.

„Mirko, koliko si star?“ praša ga oče.

„Ne vé m prav, mati so reklì, da sem prešel šestnajsto leto,“ odgovori Mirko.

„Tako je,“ pravi oče. „Sedaj si v sedemnajstem letu. Hvala Bogu, zdrav si, pameten si, pa treba, da ti najdemo druga.“

„Kakor Vi hočete,“ odgovori Mirko ravnodušno.

„Jaz in kum Joca sva se dogovorila, da gremo jutre v Bogatié in izprosimo gazda-Pajino Zorko. Ti je prav, Mirko?“

„Kakor Vi hočete.“

„Dobro! Jutre očisti voz in konje, pa se lepo praznično obleci.“

„Kakor Vi hočete.“

„Idi,“ pravi Vasa in natoči Joci čašo. Mirko gre v družinsko sobo, sede v kot, pa premišljuje — preteklost in prihodnost, a Mara prinese kavo v sobico, potem se vrne s prazno steklenico in ko pride s polno nazaj, sede za stol in pomaga soprogu in kumu piti. Družina je poglobila, samo ta trojica sedi pozno v noč in se pogovarja. V svetilnici ni olja, mora se spati.

„Dobro noč kume,“ poslovi se Joca.

„Dobro noč, do videnja!“ odgovarjata mu Vasa in Mara.

Drugi dan pride kum Joca na kavo v prazničneji obleki. Na dvorišči stojé kola pripravljena, a Mirko se je oblekel, kakor da gre na vzkresenje nosit crkveno zastavo. Po zajutreku se vsedejo Vasa, Joca in Mirka na voz, pa „z Bogom“ v Bogatié. Maloktera beseda se sliši med pôtem. Ko pridejo v vas, zalajajo psi po dvorišcih in povsod se vidijo glave izmed vrat. Vsak pozna, da ti ne gredó v sodnijo, ker so prepraznično oblečeni.

Otroci, žene in dekleta — vse tréi na cesto, da vidijo, kam gredó. Voz se ustavi pred Pajino hišo.

„Eno jih, gredó za Zorko,“ pravi baba Marta. Pogodila je. Paja je doma, — morebiti je vedel, da pridejo, morebiti ne. Izleti iz veže, odpre leso in jih pozdravi s „pomozì Bog i dobrodošli“. Perica, njegov sin, prevzame konje in voz, a Paja gre z gosti v hišo. Ženske se poskrijejo, samo baba Ceka, Pajina mati, stoji na vežinih vratih in jih pozdravi. Ko so ušli v sobo, približujejo se počasi ženske, a ostanejo v veži. Od moških prinese nekdo rakije, baba Ceka pristavi kavo, a Smilja, žena Pajina, čisti „šóle“ za kavo. Čez nekaj časa, ko se malo ohrabri, stopi Smilja v sobo ter pozdravi prišle goste, ali precej udari za vrata. Med tem sedí četvorica — Paja, Vasa, Joca in Mirko tiho, le sem ter tja pade kaka beseda iz grla. Paja napije gostom s slivovico, za kar se mu Joca zahvali, a potem zopet vse molčí. Joca nekaj požira, odpira usta, pa ne more spregovoriti. Izprazni še éno, dve čaši, pa počne:

„Prijatelj Paja! Jaz in ti poznavá se že toliko let. Zmiróm sva živela v prijateljstvu. Večkrat sem jaz tebi kaj svetoval, večkrat pa tudi

ti meni, pa je bilo vselej dobro, kedar je eden drugega poslušal. Je-li tako?"

„Tako je!“

„Boš - li ti mene poslušal,“ nadaljuje Joca, „kar ti bom danes svetoval?“

„Da vidim.“

„Poznaš ti tega mojega kuma Vaso?“

„Kako ga ne bi poznal!“

„Dobro. To je človek od reda; ima lepo imenje, družina mu je dobra in poštena. Njegova hiša je v celej okolici na dobrem glasu. Je-li tako?“

„Tako je!“

„Ta mladič, ki je prišel z nama, je njegov sin Mirko. Res je, da je še mlad, ali je dober. Treba mu druga, pa smo se razgovarjali o tej stvari in našli, da bi mu bila tvoja Zorka najboljši drug. Kaj misliš ti?“

„Sam ne vém,“ pravi Paja praskaje se za ušesi.

„Tvoja hči,“ nadaljuje Joca, „je zrela za ženitev. V dobro hišo bo prišla, gotovo boš zadovoljen. Kaj misliš?“

„Ne vém, kaj čem,“ odgovori Paja; hiša Vasina je dobra in poštena, ali meni je treba delavnih močij v hiši. Zraven tega je dekle še mlado, pa ne vém, kako bi storil.“

„Res je,“ odgovarja Joca, „da ti treba delavcev v hiši, ali ti imaš še dva neoženjena sina v hiši; oženi ta dva, pa ako tudi hčer udaš, boš imel mesto éne delavke dve — snahi. Potem premisli, da se taka hiša, kakor je kum-Vasina, ne najde vsak dan.“

„To je vse res,“ dodá Paja; „hvala Vam, da ste me počastili ali — ali —.“

„Kaj še?“ prasha ga Joca.

„Sam ne vém, — ali čakaj, da vidim, kaj pravi Smilja,“ odgovori mu Paja in pokliče Smiljo v sobo, kterež razloži Joca na novo, zakaj so prišli.“

Ko dokonča, pravi Smilja: „Kaj misliš ti, Paja?“

„Sam ne vém,“ odgovori Paja.

Nato napne Joca vse žile, poišče po vseh kotih lepih besed in ko Pajo poslednjič popraša, pravi mu ta:

„Ako je takó, pa naj bo, kakor Bog hoče.“

„Nato se poljubi prvič z Joco, potlej pa z Vaso. Podajo si roke in zveza je gotova. Nato pokliče Paja Zorko v sobo. Zorka pride rudeča kakor kuhan rak in stopi pred stol. Paja jej pove, zakaj so gostje prišli in jo prasha, ali hoče biti žena Mirkova, na kar mu odgovori, da hoče. Starejši brat Zorkin, ki je precej uganil, zakaj so gostje prišli,

nabil je puško in ko Zorka prikima, da bode žena Mirkova, strelji kar iz veže. Vsa vas skoči na noge popraščujoč: Kaj je? kaj? Baba Marta vpije na vse grlo, da je Pajina Zorka izprošena, a malo cigance, ki je ves čas pri lesi stalo, zdirja domú v kolibo ter pové, kaj je čulo. Cigan vpije na vse strani ciganski, in eto za nekoliko minut gre ciganska godba proti Pajinej hiši. Ko je Zorka rekla, da bo žena Mirkova, vzel je poslednji nekoliko zlatov iz žepa in jej dal „za dar“. Zorka se mu zahvali, poljubi mu — roke in gre iz sobe, pa prinese vsakemu gostu robec. Tudi erkovnik pride z ženitveno zastavo, ktero priveže na voz kot znak, da je „devojka izprošena“. Tudi sosedje pridejo „čestitat“, a ciganje svirajo in se deró na vse grlo pevajoči. Po obedu se vračajo gostje domú, ko so se še poprej za „prstan“ dogovorili.

b) Z a r o k a a l i p r s t a n .

Navadno én teden pred poroko je zaroka ali menjanje prstanov. Ženin in nevesta gresta k duhovniku na izpraševanje in ko je to izvršeno, določita ženinov in nevestin oče dan zaroke. K zaroki, ki se obhaja vselej zvečer, pride kum in stari svata (starešina) in dever (tovariš). Razven teh pride tudi rodbina od obeh stranij. Ko so vsi skupaj, užge se sveča, duhoven se obleče in vpraša zaročenca, da-li sta voljna zaročiti se in da-li storita to iz svobodne volje — neprisiljena. Ko to vprašanje zani-kata, blagoslovi prstana, natakne ju jima na roki, izmoli neke molitve in stvar je gotova. Po zaroki je večerja in navadno veselje.

c) P o r o k a .

Dva, tri dni po sestanku pri ženinovem očetu gre „vabilec“, — navadno kak šaljivec, na svatbo vabit. Se vé da ni nič brez godcev-ciganov. Vabilec vzame veliko čutaro, napolni jo z dobro slivovico, pa jo naveže na sekiro in jo nosi na hrbtu. Ženinov oče mu naznani, kam in h komu ima iti. Ko stopi vabilec pred vežina vrata, pozdravi:

„Pomozi Bog!“

„Bog ti pomogel!“ odgovori mu gospodar ali če ta ni domá, kdo drugi.

„Gazda Vasa, naš in Vaš prijatelj, vabi Vas na svatbo svojega sina Mirka.“ Pri poslednjej besedi podá gospodarju čutaro.

„Neka je srečno, da Bog dá,“ odgovori gospodar in pije. Nato počasti vabilca in goste s tem, kar mu je pri roci, obesi na čutaro tolar, zlat, robec, platno, ali kaj drugega. To je nevestina dota. Vabilcu prinese gospodinja robec, kterega mu pripné na ramo, in ako je premožna hiša, dobijo tudi godci vsak po eden robec. Do sobote večer je vabilec izvršil svoj posel. V nedeljo ob zori je že zopet na nogah, se vé da z godci vred. V nedeljo na dan poroke, — v pravoslavnej veri so poroke le ob nedeljah ali praznicah in to vselej predpoldne, — našémi se navadno

vabilec. Na novo gre od hiše do hiše in kliče povabljene na kavo. Ko so vsi skupaj, posedejo na vozove, pa po nevesto. Iz nevestine hiše gredó v cerkev. Svate ima samo ženin in to samo moške. Edina ženska med svati je nevesta. Razven kuma, starega svate in devera gredó v cerkev tudi nekteri od povabljenih ali le malo; večidel jih pride na kosilo in na igranko (ples). Nevestina rodbina in gostje pridejo k nevesti prvo prihodnjo nedeljo.

Ko pridejo v cerkev, vpraša duhoven zaročenca pred oltarjem še enkrat, ali ju je volja vzeti se, potem njima dene „krone“ na glavo, izpoje nekoliko molitev in poroka je gotova.

Po poroki je kosilo, ktereга se udeležijo vsi povabljeni. Na kosilo pridejo tudi ženske, a na igranko kdor hoče. Po kosilu je darovanje. Tu dá nevesti vsak, kar je prinesel. Tukaj lahko vidiš vse, kar je potrebno v hiši: kolovrat, platno, skleda, žlice, nože, zibel i. t. d. Po darovanji je licitacija, pri ktorej se darovane stvari licitujejo in plačajo. Tukaj se licitujejo tudi stvari, ktorej je prinesel vabilec. Denarje dobi nevesta, pa tudi vse stvari nazaj. To je nevestina dota, kajti vaška dekleta nimajo pri nas nikakoršne dote od očetove hiše, ako so tudi iz vrlo premožne rodbine. Po mestih so že se vé da začeli s hčerami denarje dajati. Po tem je igranka in drugo veselje do večera. Razume se, da brez puške in pistole ne more biti svatov. Na večer se gostje razidejo in svatba je končana.

Dostavljam še, da nevesta celi dan nič ali vrlo malo govori ter samo le na vprašanje kratko odgovarja in nič ne jé. Slišal sem torej na Slovenskem pregovor: „Molči, ko vlaška (pravoslavna-srbska) nevesta“.

Svobodne misli o našej izobrazbi.

I.

Človek malokdaj pomisli, od kolikih okolištin in slučajev je njegovo delo odvisno. Na stotine pogojev se mora združevati, predno na pr. vzamemo pero v roko, da napišemo nekoliko vrstic. Kaj je lažje, poreče marsikteri čitatelj, kakor vsesti za mizo, vzeti pisalo ter napisati kako pismo? — Ali polagoma, prijatelj! To ti je vendar le mogoče v naših navadnih sedanjih razmerah, v kakoršnih smo ravno na določenem mestu, na pr. v Ljubljani, in v navadnih okolištinah na pr. v miru prirode, v mestu, pri jasnem svitu dneva, pri pravem zdravju i. t. d. Kdor hoče tú izrečeno resnico popolnoma verjeti, naj si vse take razmere, kterih pa je še več kakor sem jih navél, našteje ter se naj v nasprotno položenje misli na pr. na vrh Triglavu, ali v sredino Afrike, ali med žvižganje bojnih krogelj

in pokanje topov! Pa saj še tega ni treba domišljevatⁱ si; treba samó v kako borno bajtico stopiti. Tú se brž zapazi, kakó lahko vseh pogojev manjka k včasih najnavadnejšim opravilom. Zdravnik in duhovnik bi vedela o tem kaj več povedati. —

Tu imate nekakov prvi pojem tega, kar se zove izobrazba ali kultura. Ona je, da v obče povém, prva zvonanja in notranja pogodba našega delovanja. Kakor si je Bog najprej luč stvaril, tako rekóč kot prvo pogodbo k vsemu daljšemu delu, tako je človeštvu k vsakemu delovanju izobrazbe treba.

Pa kje je početek, kje izvršetek in kaj pravi pojem izobrazbe? — Na zadnje vprašanje je odgovor ravno tako težek kakor na prvo in drugo. Kje naj iščemo početkov kulture? — Oni človek, ki si je prvi nagoto z rastlinskim perjem pokrival, bil je že bolj izobražen od drugih, ki tega še niso znali ali te potrebe niso čutili. Homerjevi sijajni junaki in pa divji Kjklopi, kakov razložek! In vendar trdi neki učenjak, da je homerski kralj slabše živel od današnjega angleškega delavca. Kje je nje izvršetek? — Naš vek, devetnajsti, z nekim pomilovanjem gleda na preteklo stoletje, osemnajsto, tako zvano „učeno“ ali „filosofično“; to pa se je z ravno takim ponosom oziralo na vsa prejšnja menéč, da za njim težko več pride ktero bolj izobraženo. Kje je tedaj pravi izvršetek ali konec naše izobrazbe? Je-li ona samó idealna, ali se dá ona pregledati, recimo, matematično preračuniti? Kje tičí torej izobrazbe pojem? —

Pojem kake stvari se navadno s kako posebno nje lastnostjo označuje. Prav za prav bi se morala bistvenost ali prava t. j. prirodna kakovost stvari same povedati. Ali kdo vé za njo? Kaj so sploh stvari same na sebi? Kdo vé povedati, kaj je po pravici les, kamen, luč i. t. d. sama na sebi? — Lažje pa je, eno reč z drugo izraževati t. j. popisavati stvar z drugo, ktereje je podobna, sorodna ali od ktere se po vsem razločuje.

Takó so si učenjaki tudi prizadevali, lastnosti izobrazbe na razne načine popisati. Jemali so k temu nekatere prikazni, ktere so z njo navadno združene. Takó se je nekdo spomnil na milo, s katerim se „izobraženi“ ljudje čistijo. Po mnenji tega prebrisanca je oni narod bolj izobražen, ki več mila porabi kakor drugi. Vzamimo tedaj, da je milo in njega poraba znamenje in nerazločljivo spremstvo izobrazbe, potem bi milarji, ki milo kuhajo, bili prvi „kulturo-proizvoditelji“ ali „nositelji izobrazbe“. Ne vé^m, ali se res oni od vseh drugih rokodelcev v tem razlikujejo; pa težko verjamem, da. Vendar pa je res, da ima dama, ki več tega finega kulturnega sredstva porabi, drug duh kakor borna kmetica, ki milo rabi samó k pranju. Ako pa je milo res znamenje izobrazbe, potem Slovanom ni treba strahú imeti, da bi „nekulturni“ bili. Kdor pozná snažnost Slovenke, beloprtneno čisto nošo Hrvatice, ali veliko oblekno čistoto Čehinje — in isto se trdi o Poljakinjah in Rúsinjah, — ta mi

pritrdi, da Slovani sploh tega izobrazila ne štedijo, da so tedaj kulturni narod.

Drugi so iskali posebnega znamenja izobrazbe v papirji. Preračunili so, koliko ga letoma pride povprek na pojedinega človeka tam, kjer se za pisanje rabi, in so iz večje ali manjše njegove porabe izvajali kulturno stopinjo dotičnega naroda. Če se pa pomisli, da Amerikanci papir rabijo tudi v izdelavanju posôd, na pr. sodov, Nemci pa zraven druge rabe tudi namesto prtnine za nekoje déle oblačila, in da papir sploh tudi v neučeno porabo služi, tedaj bi težko obveljala trditev, da je papir znamenje kulture, ako si pod kulturo nekaj duševnega predstavljamo.

Več takih in podobnih meril in znamenj izobrazbe ni nam treba naštevati, kar bi nikakor težko ne bilo. Jasno je, da taka in podobna znamenovanja pravi pojem izobrazbe le postranski zadevajo. Uzrok je ta, ker so to le zvananje in nikakor ne edine ali glavne s kulturo zvezane prikazni. Iz takih pa na izobrazbo sklepati, bilo bi ravno tako naopak, kakor da bi vseh narodov obleke po edinem fraku hoteli presojevati. Kajti prava izobrazba je, in to najbolj, v duševnih lastnostih kakega naroda zadrževana. Kjer je izobrazba, tam se ona ne javlja samó v zvananjih, stvarnih, ampak tudi v notranjih, duševnih prikaznih. Zato se ona sme po vsej pravici nekemu „obrazu“ primerjati t. j. nekej vidnej podobi telesnega in ob enem duševnega stanja človeškega. Prav prilično jo torej Nemci imenujejo „Bildung“, Slovenci pa „izobraženje (izobraženost)“ ali „izobrazba“, kakor so tudi Latinci rekali: *formare, conformare aliquem* (izobraževati koga, v dušnem pomenu), od koder *formatio, conformatio*.* Pri popisovanju izobrazbe imamo torej vselej na dvoje misliti, na nje zvananje in duševno stran. Ker pa nas povestnica in izkušnja učite, da se izobrazba ravno v življenju človeštva prikazuje, da se iz šeg, navad, izdelkov in celó neke zvananje podobe ljudstva vidi njegova kultura, zato smemo pri nje opisovanju pred vsem drugim na način življenja in delovanja človeškega glavni ozir jemati. Primerjajoč torej narode po njihovej izobrazbi moramo oblike njihovega javnega in zasebnega življenja pred očmi imeti.

Sedaj pak nastane drugi zadržek. Po kakem merilu pa hočemo stopinje kulture meriti t. j. določiti, kateri izmed dveh, treh narodov se sme bolj izobražen imenovati? Ali imamo uzornih narodov, katerim bi morali vsi drugi podobni postati? ali pa nam pri tem služi kakovo drugo, recimo idealno merilo? —

Gotovo bi bil prvi način razsojevanja prav priličen. Vzemši na pr.

* Slovenski izraz „omika“, ki se rad za to rabi, me vedno spominja na „mikanje“ lanú (das Hecheln). Po primeru besed: borba, berba (trgatev), godba, rezba, stavba — smemo tudi „izobrazba“ rekati.

angleški narod za uzornega, morali bi se po tem merilu vsi ostali narodi tem bolj izobraženi imenovati, čim bolj bi se Angležem v izobrazbi približevali. Ali kaj bi sledilo iz tega primerjanja? — Prvič bi bilo s tem rečeno, da je angleški narod že v vseh ozirih javnega in zasebnega življenja dovršen in popolen. Jaz sicer, kolikor angleško znanost in povestnico poznam, jako visoko cenim angleški narod, ali si pri tem vendar ne prikrivam drugih pomanjkljajev njegovih. Da samó enega omenim. Kdor pozna agrarične razmere po Angleškem in žalostne njih posledice v Irlandu, ta mi pritrди, da to merilo ne bi smelo za občeveljavno veljati. O morali, ktere se Angleži v Indiji držé, niti ne govorim. Še drug pomislek se mi proti rabi takega merila vriva. Ali je pravično in pa tudi prirodno zahtevati, da bi bili vsi drugi narodi énemu podobni, recimo zopet angleškemu? Morejo se li vse druge države enako samosvojno razvijati kakor angleška, ki je od ozke dotike in od uplivov drugih držav po morji tako varno ločena? in mogli bi li drugi narodi ravno tako mornarski in kupčijski ter obrtnijski postati, kakor Angleži, pri kterih je ta večstranski razcvet skoro izjemen? — Da, kaj takega povsod ni mogoče; to odločujejo različne prirodne in povestnične lastnosti krajev podnebij in stotero okolnostij. Kar je énemu narodu mogoče, to dostikrat drugemu nikakor ni dano. Tudi narodni značaji si niso enaki. Zato se sme reči, da je toliko kakor nemogoče, da bi se dva po tolikih okolnostih različna naroda mogla kdaj zjednačiti ali vsaj uspodobiti. Za našo izobrazbo in za njeno presojevanje je ta pomislek vsega uvažanja vreden. Proti prirodi in danim pogodbam ni mogoče z uspehom neki določen cilj dosežati; treba je temveč se po danih pogodbah kraja in zgodovine ravnati. Zato bi ono merilo izobrazbe, ktero smo v prvem vprašanji omenili in po kterem bi se izobrazba énega naroda morala po drugem ravnati, nikakor ne veljalo.

Ali si hočemo torej nekakov uzorni stan izobrazbe narisati in ga kot merilo porabiti? — Take poizkušnje so delali in jih še delajo socialistični „osrečevalci“ narodov. Trezni presojevalec izobrazbe ne more niti uzorne izobrazbe v zgled postavljati niti njej količko prilične. Kdo bi znal danes pokazati, do ktere stopinje se še sploh more človeška izobrazba povzdignoti? R o u s s e a u in za njim vsi fantasti so sanjarili o nekej idylličnej izobrazbi brez izobrazbe, o nekem prirodnem stanji z otročjim srcem, z izkušeno glavo, z nikakimi potrebostmi, pa z vsem komfortom novejšega časa. Kdo se še méni za take uzore?

Drugi so s „proroškim“ umom narisavali kulturo, kakova bode črez tisoč let! Znanstveniki pa to vprašanje presojujejo edino na dvoje: ako bode naša izobrazba rastla, tedaj jej je težko ali celó nemogoče mej preračuniti, do kterih se bode razvila; ali pa tudi utegne nehati po kakem sedaj še neprevidnem slučaji. Helmholtz na pr. pravi: „Kdo vé po-

vedati, do koje stopinje popolnosti se utegnejo pri čudovitej prejemljivosti vseh organskih stvari za pogoje življenja naši potomci čez sedemnajst milijonov let izobraziti?« (H. namreč proračunja, da utegne solnčni žar čez kakih 17 milij. let ugasniti!)* Kdo pa zopet vé, pojde li naša sedanja izobrazba nezaprečena naprej? Mi vemo iz preteklosti, da je napredek evropske znanosti, ktera je nekdanj z grško enaka bila, bil po Arabcih pretrgan, ravno ko so bile vse pogodbe in priprave k njenemu nadaljevanju in dopolnjevanju dovršene. Menim namreč dobo cvetoče aleksandrijske, zares čudovito visoke izobrazbe. Surovi fanatism Omarjev je kriv, da so ne samo neizmerni zakladi grške in sploh stare literature postali pepel, ampak da je skozi to tudi občna zapadna izobrazba za stoletja zaostala. Mogoče bi torej bilo, da se kaj takega zopet ponovi. Lahko nastanejo v Evropi ali zvonaj nje, pa takó, da bi ona v to zapletena bila, veliki državni prevrati, ki bi na izobrazbo slabo delovali ali jo za več časa popolnoma preperečili. Zmagala bi lahko država, ki bi pri svojih vojaških in gospodarstvenih potrebščinah, ktere bi bile lahko vsled nenavadne velikosti te države ogromne, vsak razcvet svobodnega znanstva — in brez svobode znanstvo brž rakovim potem hodi — zaduševala. K temu bi jo silile podjarmljene države, katerim bi se moral z zaduševanjem izobrazbe, posebno znanstvene, pôti do nove samostalnosti zapirati. Mogoče pa je tudi, da bi narod prevladal, ki bi imel čisto krive pojme o izobrazbi in bi znanstvenost in npravstvo s svojo telesno ali denarno silo zaprečil. Nikakor ni nemogoče predstavljati si, da bi na pr. židovstvo, ktero je že zdaj silen činitelj v izobrazbi Evrope, s časoma do vrhovne moči čez druge narode uspelo. Pri izvenrednej plodnosti, živahnosti, vztrajnosti in silovitosti tega v Evropi že nad šest milijonov narastlega naroda bi to nič nemogočega ne bilo.** Tudi nepričakovani prevrati na zemeljskej površini: potresi, povodnji, nebesne spremembe in podobni neproračunljivi, pa nikakor nemogoči slučaji mogli bi ves napredek človeštva, vsaj sedanja, pretrgati. Da bode obraz našega planeta čez milijone let, ako ne že v tisočletjih, čisto gotovo predrugečen, tega nas učé prirodoslovske znanosti. Prirodne moči neutrudno podjedajo in podirajo vse obstoječe, one vedno spremenjajo obraz svetá, tiste orjaške sile, katerih sledove vidimo v jasnih črtah na obrazu zvezdja in naše matere zemlje zabeležene. Kdo bi torej mogel prihodnjost naše izobrazbe prorokovati? kdo bi si mogel le slabo priliko in sliko te izobrazbe v duhu predstavljati? ali pa celó nje uzor si narisati, po katerem bi bilo narodom hrepeneti? — Uzornih ali idealnih izobrazeb torej ni mogoče za podlago in merilo pri presojevanji

* Prim. njegov spis: „Ueber die Entstehung des Planetensystems.“

** S tem pomislekom se nemški učenjaki ne bavijo še le od letos, ampak že za leta; prim. Richard Wagner-jev članek: „Modérn“ v „Bayreuther Blätter“ 1. 1878.

kulture jemati. Poskusimo torej drugo, čim bolj praktično merilo izobrazbe najti! —

V življenji človeštva, tako smo gore dejali, sredotoči se zvananja in notranja stran izobrazbe. V življenji t. j. v spremembah oblik in načinov vsestranskega delovanja in gibanja ljudstev moremo iskati in najti one kalí, iz katerih priraste izobraženost. Človeško življenje s svojimi potrebami, svojimi boji in z njih odpravami, kaže nam najboljše, do ktere stopinje se je narod popél. To stopinjo pa bodemo sodili po tem, kakó si zna narod v borbah pomagati. V potrebnostih življenja in njih izpolnjevanji, v tem se pokazuje izobraženost, v tem se razlikujejo njene dobe, v tem tudi narodi in osebe med seboj. Prvič nam je torej pozornost obračati na različenosti in vrste teh potrebščin in drugič na način njih zpolnjevanja ali tudi na njih neizpolnjevanje. Tega pravila se bodem v naslednjem držal. —

Pogledati nam je tedaj pred vsem na glavne vrste potrebnosti življenja, s katerimi se imá človek boriti ali ktere potrebnosti si človek sam stvarja. V tem nam je voditelj nauk o „razvoji“ ali „razvitku“ človeštva in svetá sploh. Ta nauk nikakor ni tako nov, kakor ga proglašujejo. On je starejši nego njegova teorija, ktero stá že Lamarek in Goethe, pozneje Ch. Darwin in E. Haeckel v sestavo spravila. Viden je ta nauk vsakemu zdravemu očesu in razumu iz velike knjige, ktero imenujemo „knjigo prirode“, spisano od one najvišje in najmodrejše moči, ktero so najvišji duhovi človeštva spoznali v zakonih prirode: od Boga. Tudi najstarejši spomenik naše vere, Mozesova biblija, nam ga razodeva; kajti to je oni nauk, ki uči, da Bog svetá ni v énem migljaji niti v énem dnevu, ampak v šestih obrokih ali „dnevih“ stvaril. V tem je naznačen oni razvoj, ktereга nam vse svetostvarne ali kosmologične teorije od najstarejših indiških in starogrških do novejše Kant-ove in Laplacejeve in najnovejše H. Helmholtz-ove predočujejo. Podoba tega razvoja je zgodovina človeštva. Brez orožja in orodja, vsaj zvananjega, z edinim vsa orožja presegajočim duhom previden, bil je človek v sredino prirode postavljen (kakor se še to dandanes ponavlja), podvržen vsem neugodnostim in borbam s prirodo. Ali ravno te potrebnosti in sile, ki so ga od povsod pritiskale, pritirale in prisilile so ga na to, da je za rana jel misliti na sredstva, s kojimi bi se rešil in ohranil. Vsa zgodovina človeštva je boj za obstanek, „Kampf ums Dasein“ („struggle for the life“). V tem krutem boji se pokazuje, kolike izobrazbe t. j. koliko močij in sredstev si je človek pridobil za obrambo. Odtod se tudi previdi razlika prvotnega njegovega stanja in poznejšega. Taka je tedaj zgodovina človeštva in ob enem izobrazbe. Ona pa se ne sme z ozkega narodnostnega ozira samega smatrati, ampak tudi z občečloveškega, ktereга previdimo iz dotik narodov z narodi. Kakor eden sam človek, ko

bi mu tudi bilo dano prežiti vekove in tisočletja, gotovo ne bi bil mogel dospeti do sedanje izobrazbe, tako bi tudi pojedini narodi, še manj pa narodiči tega ne mogli. To delo se je vršilo in se še vrši v družbi, po izmenjavanji pridelkov duhá in izobrazeb od naroda do naroda.

Potrebščine človeškega življenja, na ktere nam je ozir jemati, pa so ne samo po sebi mnogovrstne, ampak tudi po raznostih narodov in držav različne. Nam se v deželah divjih Afrikancev zdi skoro nemogoče živeti. Ravno tako pa se menda tudi Afrikanci, kedar v naše kraje zaidejo, našej razvajenosti čudijo. Tudi podnebja delajo ogromne razlike. Koliko goriva, oblačila, živeža potrebuje Samojed ali Eskimojec več od indiškega ali afrikanskega prebivalca! Razlike dela tudi povestnični razvoj; zapadni narodi Evrope kakor tudi iztočni prebivalci severne Amerike imajo po dvakrat, trikrat več potrebščin od iztočnejših Evropecev. Sploh velja pravilo: čim višja izobrazba, tem več potrebščin.

Tú pa se ne moremo na vse glavne njih vrste ozirati. Gotovo so telesne prve in najbližje; kajti one zadevajo ohranek človeškega rodú: hrano, obleko; priprave približevanja: ceste, zveze in dotike ljudstev in dežel. Vse te vrste potrebstij in njih priprav obsegajo posebne stroke znanstev: lôčbo (chemijo), zdravilstvo (vračstvo), odgojo i. dr. Skrb za boljši obstanek človeka je tudi en del društvoslovja (sociologije), s katero se dejanski bavijo posebno za to postavljeni činitelji držav in narodov. Velike važnosti je tudi verstvo in vse, kar dohaja z njim v dotiko; kajti ta potrebščina izvira iz globočine človeške narave, duša namreč potrebuje zaslombe in povzdige ter je išče nehoté v najvišjem bitji. Verske potrebstnosti so ravno tolike važnosti kakor telesne in vsake druge. In tako bi bilo še več potrebščin, ki so važne in za izobrazbo določilne, ali tú se jih niti ni mogoče dotakniti. Zató se bodem na ozko polje samó nekterih omejil in te na tanje pregledati skušal. Te potrebščine bodo umetelnostne, znanstvene in npravstvene ali moralne. O teh naj v sledečih poglavjih govorim.

II.

Umetelnostne potrebstnosti ne izvirajo samo iz sile, ampak tudi iz svobodne volje človeka. Zato ločimo izdelke umetnosti v dvoje: nižje in višje ali v take, ki zadovoljujejo praktičnim potrebščinam in v take, ki služijo v zadostovanje našega lepo- ali krasočutja. Nižje vrste izdelki so bolj rokodelski, drugi bolj umetniški. Da pa ta meja ni ostro razločljiva, kaže na pr. stavbarstvo, ktereга izdelki lahko izpolnjujejo oboja namena, praktični kakor tudi aesthetični. In kakor je s stavbarstvom, tako je tudi z nekterimi drugimi strokami praktične umetelnosti.*

* Izraz „umetelnost“ rabim v širjem pomenu vsake človeške delavnosti nasproti prirodnej, kolikor se tiče izdelavanja sredstev k potišenju potrebščin; „umetnost“ pa rabim nasproti „rokodelstvu“.

Umetelnost zasluđuje največjo pozornost vsakega naroda. Ona je v obče del, in to najteđuji, one človeške delavnosti, koja pretvarja surove proizvode prirode v porabljiva sredstva k življenju. V umetelnosti se najbolj kađe dovršenost in popolnost déla, razuma, ukusa in tudi moralnih lastnostij, na pr. vztrajnosti. Tudi je umetelnost — v svojem gore navedenem širokem pomenu — eden najglavnejših virov narodnega blagostanja. Na njej je sezidano skoro vse poslopje n a r o d n e g a g o s p o d a r s t v a. Ako umetelnost ne proizvaja, kupčija nima dosti prometavati. Na umetelnosti sloni tudi skoro ves narodni napredek. V čem presegajo Angleži in Francozi vse druge narode? — V umetelnosti! Odkod prihaja njih veliko bogastvo? — Zopet iz umetelnosti! In kaj pospešuje najbolj njihov napredek? — Zopet veliki razvoj njihove umetelnosti!

Ona zveza, ki je med praktičnimi in lepočutnimi ali aesthetičnimi izdelki, vzbuja nas k pozornosti na oboje. Ali v kakem stanji se nahajate pri nas Slovencih obé vrsti umetelnosti? — Jaz sodim, da ne v najboljšem. Naj to svojo sodbo brez vseh ozirov izrazim.

Da naša narodna umetelnost le v najmanjšej meri zadostuje potrebностям našega javnega in zasebnega življenja, je istina, ktere se vsak lahko prepriča. Akoravno se ne dá tajiti, da se še v nekterih slovenskih krajinah nahaja tako zvana „domača“ ali „hišna“ obrtnost t. j. taka, ki tudi za kupčijo, ne samo za domačo ali hišno rabo proizvaja — jaz spominjam na nektare vasi in trge po Gorenjskem in Dolenjskem, — vendar pak se ne dá trditi dvoje: prvič, da bi ta obrtnost proizvodjala kje posebnih, recimo po svetu slovečih izdelkov — kakor na pr. švicarska, schwarzwaldska, tirolska —, drugič, da bi se na naših izdelkih videli sledovi ali poizkusi „umetnosti“. Res je, vsak izdelek že po svojej naravi ne more ob enem „umeten“ biti v lepočutnem pomenu besede, ali pri nekterih bi vendar le bil tak značaj mogoč, na pr. pri mizarstvu, ključarstvu, stavbarstvu i. dr. Tudi zadnja razstava v Gradei (jeseni l. 1880.) je gore izrečeno mojo sodbo potrdila. Razven Samassinih medenin o slovenskih ali „narodnih“ izdelkih tam niti sledú ni bilo, kar po vsej pravici graja poznavatelj takih rečij: Falke v Beči. Jaz sem ustao in pismeno pozvedaval za enake umetnine na spodnjem Štajerskem, ali ničesar nisem mogel najti. Reči se sme, da je prava „domača obrtnost“ (umetna) po Slovenskem skoro popolnoma zaspala. Izjeme le potrjujejo obénost te resnice.

Ni mi neznano, da so se na Kranjskem merodajni krogi o iznajdbi in ustrojenji take obrtnosti in „obrtnih šol“ trudili in tudi neki početek storili. V najnovješem času so tudi také imenovani „obrtiški tečajji“ narodnih šol svojo pozornost na ta važni predmet obrnoli. Posebno si „šolske sestre“ prizadevajo tu pa tam po Slovenskem, čut „hišne obrt-

nosti“ obuditi. To je nekaj, vsaj početek. * Ali stvar je za našo bodočnost také važna, da smemo tudi nekoliko svojih (nemerodajnih) nasvetov tú izreči. Ako se utegne kdo spodtikati, da take reči v leposlovnem listu razpravljamo, temu odvrčam, da je umetelnost z vso izobrazbo v naj-ožje zvezi, da torej taki nasveti po vsej pravici spadajo v področje lista, kteremu je namen izobraženost v narodu pospeševati. Sploh si upam opomniti, da naše pisarjenje, — bodisi v časopisih bodisi v knjigah — še vse premalo praktične narodne cilje doseza. Črnilo je po mojem mnenji sok, kterega nam treba na blage narodne namene, ne v edino zabavo obračati. Namen književnosti je vendar le hasniti narodu.

Dveh sredstev naj omenim, s kterimi bi se menda dala naša hišna obrtnost pospeševati, ali bolje rekóč stvariti: obrtniških šol in obrtniških razstav. Koliko je po Slovenskem zdaj pravih, izključljivo obrtniških šol, meni na tanko ni znano; ako se ne motim, črez dvoje jih ni (ali menda celó nobene prave?). Vsaj dveh takih z vsem previdenih šol bi Slovencem trebalo, éne za Kranjsko in Primorsko, éne za Štajersko in Koroško, se vé da s slovenskim jezikom. ** (Vendar pak tú jezik ni glavna stvar; lahko in menda s pridom bi se tudi v teh šolah tam na italijanščino, tukaj pa na nemščino oziralo.) Glavno pa je, da se take šole na Slovenskem ustanovijo, in to po primeru takih, ki že na Českem in Moravskem delujejo. ***

Velike važnosti pa bi tudi bile razstave takih umetnin, ki se po hišah proizvajajo. V razstavah se v enej četrt uri pregleda, kaj velja, kaj ne, kateri izdelki kažejo dober ukus združen s porabljivostjo, kje je napredek, kje zaostanek, in kar je najbolj imenitno: ktera vrsta izdelkov je bolj gojitve in razvitka vredna t. j. kterih in kakovih umetnin bi kazalo vsled prirodnih sposobnostij kraja, vsled prirojene (da se tako izrazim) spretnosti delavcev, posebnega njih talenta za prodajo in izvažbo gojiti. Tú tičí jedro hišne obrtnosti. Na vse in vsakoršne stroke bi nemogoče bilo z enakim pridom delo obračati; treba je izbi-

* Pri tem se ozir na res praktične potrebe nikdar ne more dovolj priporočati!

** „Novice“ 1881. str. 236. nam torej zares v veliko veselje naznanjajo, da bode ljubljanska trgovinska zbornica ministerstvu priporočala, naj ono v 5 krajih „obrtinskih učilnic“ osnuje. Ured.

*** Izkušnje s temi šolami res da v preteklem desetletji niso bile povoljne. Temu se prav različni uzroki iščejo. Glavni od vseh strokovnjakov poudarjeni je ta: da učenci niso dovolj marljivi in delavni. (Zares čudovita opazka!) Po mojem mnenju pa tičí ta prikazen v tem, ker otroke in lene dijake v nje sprejemajo. Naj se s takimi šolami enkrat v kakej velikej vasi ali v kakem manjšem mestu in pa z odrastlimi začnó poskušnje, in videlo se bo menda, da bode uspeh ves drug. V velikih mestih ni vselej prava delavnost domá, in zató menda one niso pravi kraj za take šole.

rati, ktera stroka déla bi podnebjú in značaju delavcev najpripravnejša in najprikladnejša bila. In to je ravno, česar nikdo brez iskušenj in razstav, tedaj naprej vedeti ne more. Na ta način bi se morebiti posrečilo, na Slovenskem najti tak poseben material (tvarino), ki se nikjer drugje také po ceni ali také veljavno ne izdeluje, kakor ravno tu ali tam pri nas. Tudi bi se menda za posebne kraje našli taki proizvodi, katerih nikjer tako brzo, tako ukusno in tako cenó izdelavati ne znajo. Takih bi se potem domača obrtnost in domača kupčija lahko polastila. Ali že iz osnovanja razstav samih bi dobajalo koristi dovolj: umi se po njih bistrijo, lepočutje se pooblašuje, vzbuja se tekmeštvo, brez ktereга pravega domačega napredka itak pričakovati ni.

Še eden nasvet, a manjše važnosti, bi zgornjima dvema pridružil: lepe izdelke bi menda narodna društva lahko nakupavala, in tako bi nastajale „zgodne zbirke“ slovenskih umetnin. Toliko gledé nižje naše umetelnosti. Da taki nasveti niso gole izmišljine in da ne plavajo po zraku, kažejo nam primeri drugih dežel. Ako se le resno hoče, doseže se lahko kaj podobnega tudi pri nas. Saj okolnosti niso tako neugodne in naše ljudstvo ni tako nespretno, kakor si menda kdo domišljuje, bojé se, da bi taki poskusi brezuspešni ostali. Saj se vidi možnost že iz tega, da nahajajo fabrike tujih podvzetnikov pri nas spretnih rok in dosti zaslužka ljudstvu dajajo. Zakaj bi se samí takih podvzetij ne lotili ter temelj temu položili? —

Kar pa pospeševanje naše višje umetnosti zadeva, pisalo se je o tem po naših listih že mnogo in dosti, tako da se je povedanega težko izogibati. Vendar pak ne bi škodilo, če se take reči neprestano ponavljajo; saj se še také malo tega stori. Da je treba umetnike podpirati, to je pravilo, ki velja pri vseh narodih, pri nas pa se nekoliko preveč zanemarja, kakor se umetniki pritožujejo. Naj se ne izgovarja s tisto premlačeno besedo, z „ubožnostjo“ slovenskih rojakov! Saj imamo cerkev in kapelic dovolj, katerim občine novih umetnin naročujejo. Dela in zaslužka nikakor ne manjka. Če se naši ljudje k lastnim svojim umetnikom ne obračajo, tega ni vselej nezaupnost do njih kriva; dostikrat še ne vedó za te umetnike. Zató je dobro, da si z éne strani vzgojimo umetnikov, z druge pa, da se ti tudi marljivo svojega dela držé in kolikor bolj izobražujejo. K dosegu tega trebalo bi menda tudi Slovencem svobodnih „umetniških družeb“, ki bi se zbirale okoli bolj slovečih mojstrov in ki bi svoje iznajdbe, izurjenosti i. t. d. izročale zarodom. Sploh je Slovencem združenega in pa nepretrganega delovanja treba. Naši talenti se gubé, ker v samotah tičé, in se razpršujejo po svetu, také da ni sluha in duha o njih. Koliko večji bi bil napredek naše izobrazbe, ko bi nadaljevali lepó začeto delo! Takó pa vidimo same početke in prenehljaje! Tu ali tam se osnuje kakovo društvo z lepim in hvalevrednim namenom

in delovanjem. Še ne preteče dobro leto, razdvoji se že in slana ga popari, da usahne. Koliko ustanóv pri nas nima ne zaroda ne plodú! Posebno umetnikov nam je treba. Teh naloga bi bila, ukus našega ljudstva spoznavati in ga voditi. V tej uzajemnosti bi bila obojih korist: umetniki bi imeli zaslužek, narod čast in duševni prid. Tudi bi se s tem lepóčutnost širila. Tak način združevanja sil in delovanja z narodom je bil uzrok, da je nekđaj cvetla italijanska umetnost, in da francoska in nemška s hollandsko še zdaj cvetó. To delo pripada najbolj umetnikom samim. „Matica“ je že nekaj za nje storila. Več ona storiti ne more, kakor da nekterim mladim umetnikom seže pod pazuhe, dokler si ti priborijo lasten kruh. Tudi bi se morali umetniki poleg tega, da se združujejo, po listih oglašati, da bi svet za nje vedel in se za njih dela zanimati začel. —

Iz teh skromnih in čisto nemerodajnih vrstic o umetelnosti je menda posneti, da je naša izobrazba v tem oziru še v povojih, ker jej je takih nasvetov treba. Sploh nam je, kakor sem že omenil, povsod znóvič začeti, na gmotnem kakor na duševnem polji. Vendar se tega ne smemo prestrašiti. Brez vse preteklosti in izkušnje v tem vendar več nismo. Treba nam je le pred vsem drugim prave volje, vztrajnosti in zvestega zanimanja od strani izobraženega občinstva. —

(Konec pride.)

Prešeren.

(Pravopisna preiskava.)

Nemški filologi so se pravdali pred nemnogimi leti, ali se ima pisati *Virgilius* ali *Vergilius*. Odločili so se proti navadnejšej prvej za poslednjo pisavo, zato ker se bere tako v najstarejših in najboljših virih.

Tudi mi imamo celó podobno pravdo, namreč ali gre pisati *Prešeren* ali *Preširen*, samo da je pri nas do zdaj nasprotna stranka zmagovita, tista namreč, ki ne vpraša, kako se bere v starih virih, temveč le, od kod se to ime izpeljuje; in ker se jej zdi popolnoma jasno, da mora biti iz korena *šir* (širiti, širok), zato je prepričana, da se ima pisati *Preširen*.

Ali so se Nemci po pravici odločili za *Vergilija*, tega mi ne utegnemo preiskovati; glejmo torej na ravnost, kako je s *Preširnom*!

Najprej velijo naši jezikoslovci, da naj se pišejo lastna imena po ravno tistih pravilih, kakor vse druge besede. Mi temu zahtevanju pritrjujemo, dasiravno vidimo, da se dejanstveno mnogi imenitni naši pisatelji, vzlasti jezikoslovci, ne ravnaajo po njem. Naša misel je torej, da se lastno ime *Prešeren* prav piše tako, kakor se prav piše pridevnik *prešeren*. Ako ni dobro pisano *prešeren*, temveč *preširen*, tudi *Prešeren*

ni dobro, temveč Preširen; in če je ta beseda res iz korena *šir* (kar pa ni samo po sebi jasno, niti kje dokazano), potem je etymologično opravičena pisava *preširen*.

Toda vprašanje je zdaj, ali je pa vedno v resnici prav pisano, kar je etymologično opravičeno? In na to vprašanje moramo na ravnost odgovoriti, da ne. Namesto hči bi bilo etymologično opravičeno *déi*, *džéi*, *dukti*, *duktě*, *dukte* itd., vendar ne bi bila prava v naši slovenščini nobena teh oblik. Etymologija sama na sebi nam torej nikakor ne določuje prave pisave, tudi tam ne, kjer je popolnoma jasna in gotova. Ali ne manjka nam besed, kjer je temna ali čisto neznanana. Kako daleč pa etymologično ugibanje pisavo zapeljati more, to nam med drugim kaže beseda *sinaha*, kakor pri nas še zdaj nekteri pišó namesto *snaha*. Res je znabiti *sin* in *snaha* prvotno énega korena, ali bolje rečeno, poslednja beseda je izpeljana iz prve, ktere prvotna oblika je *sūnu[s]*; vendar slove *snaha* že v sanskrtu *snušā*, ne *sunušā* in celó v skupnem jeziku indoevropskem ta beseda ni imela glasnika med *s* in *n*, kar priča gr. *νός* (iz **σνός*), lat. *nurus* (iz **snusus*), n. *schnur*, stn. *snurā*, *snōrā*, stsl. *снѣха* (iz **snusa*). Naši pisatelji tlačijo po tem takem pisave *sinaha* med *s* in *n* glasnik, ki ga je beseda najmanj pred štiri tisoč leti izgubila, ako ga je sploh kdaj imela (sevéda *i* to ni bil, temveč *u*).

Etymologično ugibanje torej ne more biti prava podlaga pravopisu. Pravopis ima le ta namen, da nam kaže resnično izreko določenega časa in kraja. Le tam se po pravici oziramo na etymologijo, kjer je po njej uravnana pisava umevnejša, pa zraven prave izreke nič ne moti. Tako se na pr. prav piše *Bog*, dasiravno se prav izgovarja *Bok*; tako se prav piše *razžaliti*, dasiravno se prav izrekuje *ražžaliti* ali *ražaliti*.

Pri tej priliki bi znal kdo vprašati, kaj mislimo o pisavi *bił*, *beł* itd., pisavi, ki v resnici moti in nasprotuje pravej izreki, ktera more biti dandanašnji *biu*, *beu*, in vendar je v takih primerih *l* že od začetka našega slovstva v navadi. Na to odgovarjamo: Očitno je torej, da kaže ta *l*, da si nepopolnoma, izreko tistega časa, ko se je naša slovenščina pisati začela, in tistega kraja, ktereга narečje se je pisalo, t. j., kranjsko izreko 16. stoletja; izgovarjalo se je namreč tedaj brez dvojbe: *bił*, *beł* itd.

In kranjska izreka 16. stoletja je še zdaj v tej kakor v drugih rečeh podlaga našemu pravopisu. Zato moramo pri vsakej dvojbi, ako hočemo pisavo edinstveno in na prirojenem stališči ohraniti, najprej to premisliti in preiskati, kako se je izgovarjalo v 16. stoletju v domovini naše književne slovenščine, in brez posebnega, veljavnega uzroka ne smemo popuščati pisave, ki tadanjo izreko najboljše kaže. Napačno je torej po ety-

mologičnem ugibanji pisati, kakor se v 16. stoletji že več ni govorilo, na pr. dejanije nam. djanje, četeti nam. šteti, četverti nam. četerti, solnce nam. sonce itd.* Ravno tako ne gre pisati, kakor se v 16. stoletji še ni govorilo, temveč še le pozneje, na pr. verjem, vidla, žvina, žvinca itd.

Ako hočemo torej vedeti, ali je pisati preširen ali prešeren, ni nam treba misliti, od kod je to izpeljano; pač pa moramo pozvedeti in poiskati, kako se je izgovarjalo in pisalo v 16. stoletji, z *i* ali z *e* pred *r*. — Beseda se ne rabi pogostoma; ali za naš namen bo gotovo popolnoma zadosti osem primerov, ki smo jih našli. Ti so: v Dalmatinovej bibliji I. Kor. 13 A: prešerna, Efez. 5 A: prešernost; v Trubarjevej prestavi Luthrove postile v I. delu str. 4: prešerniši, str. 136: prešernosti, str. 277: prešerniši, v III. str. 60: prešernu, str. 139: prešern, str. 182: prešerni. Torej vedno z *er*, nigdar z *ir*!

Ali znalo bi se reči: „Trubarjeva in Dalmatinova pisava ne dokazuje ničesar; *i* se pred *r* ne more čisto izgovarjati, temveč le ko *ie*, in zato se skoro ne razloči od visokega *e*. Iz tega je očitno, da se je Virgilius tako izrekovalo kakor Vergilius (z visokim *e*) in ravno vsled take izreke piše p. Marka kakor: umiram, mir, pastir, tako tudi: katira, vira, mira, zamirkate itd., nasproti ogerski (prekmurski) Slovenci kakor: štera, vera, večér, tako tudi: mér, pastér, požérajôči, razšérjûvajôči itd.“

Ta ugovor nikakor ni prazen; ali pri Dalmatinu in Trubarju stoji stvar vendar le nekoliko drugači, kakor pri Küzmiči ali p. Marku. Ona dva pišeta namreč dosledno in stanovitno v nekih besedah *e*, v nekih *i* (ali *y* = *i*) pred *r*, po čemer smemo in moramo sklepati, da je bil tedaj tudi v govorjenji razloček še dobro ohranjen. In da ta razloček ni bil neopravičen, tega se lahko prepričamo iz stare slovensčine in drugih slovanskih, ali, kjer gre za izposojene besede, iz dotičnih tujih jezikov. Trubar in Dalmatin pišeta *e*, kjer nahajamo v teh jezikih *e* ali *ě*, nasproti pa *i* (ali *y*), kjer imajo omenjeni jeziki *i*, *ы* ali *ü*; na pr.: kateri (č. který), četveri (четыре), večer (вечеръ), diver (дверь), vera (вѣра), mera (мѣра), zmerjati (сѣмѣрати), terjati (тѣрати), merkati (merken), gmerati ([ge]mehren), pegerovati (begehren), erbati (erben), erperge (herberge) itd.; pa: štiri (четыри), pastyr (пастырь), nadoryg (неогорырь), pirjevica (широ), vpyrati (выпирати), vmirati (оумирати), mir (миръ), zmirom (in ruhe), zvurek, izvirek, izvirati (извирати), rezdirati (раздирати), dirjati, disputirati (disputiren), regirati (regiren), fyrbic (fürwitz), fyrang (fürhang, vorhang) itd.

* Da se v tem popolnoma z g. pisateljem ne strinjamo, kaže naša pisava. Ured.

To je, upam, zadosti dokaza, da se je med *i* in *e* pred *r* v 16. stoletju še dobro razločevalo; nekatere izjeme tega ne morejo izpodreti. Trubar piše namreč *y* nam. *e* v besedi *zvyr* (звѣръ), najbrž ker mu je bila pred očmi bolj navadna beseda *zvirina*, katero Dalmatin edino rabi; v njej je *i* za *ž* opravičen, ker je zlog kratek, prim. *leip*, *lipu*. Tudi nigdir piše Trubar (za Dalmatinovo nigder), znabiti ker je imel na misli *gdir* in *gdí*, kjer je *i* opravičen kakor v *zvirina*. Razen teh dveh besed, ne vém, da bi bil Trubar še kje *i* pisal pred *r* namesto *e*. Nasproti rabita *e*, kjer kaže, da bi bil *i* opravičen, Dalmatin in Trubar v besedah cerkev (kirche, kirke, ahd. *chirihha*) in veroh, verih (mhd. *wirouh*). Uzrok je iskati menda že v nemški izreki; vzlasti se je poslednje znabiti že nekako *wejrrouh* izgovarjalo, ko se je sprejelo v našo slovenščino. — Da se nahaja *berič* poleg *birič*, *serov* poleg *sirov*, kaže le, da so kratki *i* že tedaj nekoliko oslajeno izgovarjali proti nedoločnemu glasniku (polglasniku) se nagibaje. — Naposled se pogosto mešate besedici *ker* in *kir*, kar ni čudo; prva je iz [j]eže, druga iz iže, ali iz kjer (*gdir*).

Te posameznosti so torej po svoje opravičene in ravno zato ne morejo podreti dokaza, da Trubar in Dalmatin *i* in *e* pred *r* prav ločita. Ako torej oba vedno pišeta: širok, širši, reširati, rešireinje, razširavec itd., nasproti pa besedo prešeren, in kar je iz nje izpeljano, vedno z *er*, ali moremo reči, da se to godi po naključji? Gotovo ne, temveč, ker se je tako govorilo, tam *i*, tu (visoki) *e*. Ali pa smemo misliti, da je bilo tako govorjenje napačno, dasiravno je sicer jezik tako natanko in prav razločeval med *ir* in *er*? Jaz ne vem, od kod bi imeli uzrok za to. — Odgovorilo se bo: „Uzrok je to, ker je preširen iz korena *šir*; primeri: o bširen!“ Ali jaz pravim nasproti: Pisava prešeren kaže, da ni iz korenine *šir*. Ta pisava je po tem, kar je bilo razloženo, mogočen dokaz zoper tako izpeljevanje; z besedo obširen ga ne moremo opravičevati, ker ta pri nas ni domača, temveč posredno ali neposredno izposojena iz ruščine, kjer menda tudi ni prстонarodna. Ali je po tem takem, ker je v slovenščini koren *šer* neznan, beseda prešeren neslovenska? O kaj še! Naj si bo koren od koder koli, beseda prešeren je gotovo slovenska; saj je gotovo slovenska tudi beseda črešnja, dasiravno ima koren tam iz Kerasunta v Pontu. (Prim. Hehn, Culturpflanzen und Hausthiere. 3. izdaja, stran 351.)

Prešeren je torej slovenska beseda; ne pa preširen, ker te v resnici nima noben slovenski (ali, da se umemo, slovanski) jezik.

Ali od kod pa je vendar prešeren, ako ne iz *šir*? Da po pravici povem, jaz ne vem. Naj bi se vendar že nehalo misliti, kakor bi se vsakej besedi mogla vedeti etymologija, ker je le tedaj gotova, kedar nam je znana zgodovina besede, kako se je namreč spreminjala po glasu

in po pomenu. V prvem oziru nam je jasen zgled beseda hči, ki je éna zgrško *ἡγίαιρα* in nemško tochter, da si jej je glas tako spremenjen. V drugem oziru pa opominjamo na zgoraj omenjeni besedi zmirom in veruh. Prva pomeni pri Trubarji „in ruhe“, kakor še dandanašnji v izreku „zmirom pustiti koga“; za zdaj navadni pomen te besedice pa rabi Trubar nemško imer, kar se govori še po Goriškem v obliki nimer, v Reziji limar. Beseda veruh pa, ki ima pri Trubarji in Dalmatinu, kakor po Goriškem še zmirom svoj prvotni pomen weihrauch, znana je na Dolenjskem le v pomenu haselwurz; to zelišče se devlje namreč na cvetno nedeljo med les, ki se nese blagoslovit, in služi potem o božiči, novem letu in treh kraljih za kadilo.

Takih zgledov bi se dalo še mnogo naštet; ali mislim, da sta zadosti ta dva, da se ne bo prečudno zdelo, ako postavimo prešeren k českemu přešerný, příšerný, gespenstig, gespensterisch, od příšera, přešera, gespenst, ungethüm. Kdor bi druge navlašč, vendar brez hudega namena strašil kot kaka „přešera“, o takem bi se pač po pravici reklo, da je muthwillig: prešeren. Vendar s tem nikakor nočemo za gotovo trditi, da je prešeren etymologično éno s českim přešerný ali příšerný, ker nam ni znano, kdaj in od kod je ta beseda k nam prišla in kje so Čehi dobili svojo přešero in v katerem prvotnem pomenu.

Bodi si to, kakor hoče, prav, t. j., našemu pravopisnemu sestavu primerno se piše prešeren in torej tudi kot lastno ime Prešeren. Preširen bi bilo pravo le v p. Markovem pravopisu, kjer velja mira, vira itd.

Ali naš slavljani pesnik se ni pisal Prešeren, temveč le Prešern ali Prešerin. Kaj je misliti o tem? — Gledé na resnično izreko bi bilo najbolj prav pisano přešern, Prešern, ker med r in n ni nikakoršnega vokala, temveč n je sam „sonant“ in dela zlog: preše-rn.

Sonanti morejo biti v naši slovenščini, kakor v nemščini in mnogih drugih jezikih r, l (lj), m, n. (Prim. Sievers, Grundzüge der Lautphysiologie, stran 28.) Že v brizinskih spomenikih beremo II. 66: gez m t. j. jes m (za stsl. *iesmъ*) poleg slzna (сльзна), mrgna (мръзна) itd. Dalmatin piše na pr. svojovoln, vmetaln, nevern, Trubar: přešern, Matija Kastelec pogostoma na pr. dobr, mogl, sedm, vrédn, lubézn itd. Take pisave se je v svojem pravopisu stanovitno držal znameniti naš jezikoslovec O. Caf, in tudi Miklošič, ko je hotel natanko po izreki pisati, ni pisal kazъn, temuč kazn (lex. pal. p. b. казнъ).

Prešern je torej samo na sebi najbolj prav; ali po našem sedanjem pravopisu se vé da ni. Mi po nemškem načinu s predpostavljanim e raz-

ločujemo sonante *r, l, m, n* od konsonantov *r, l, m, n*. Ker pišemo *dober, mogel, sedem, veren*, terja doslednost tudi *prešeren, Prešeren*. Kdor bi pa pisal *dobir, mogil* itd., smel in moral bi tudi *prešerin, Prešerin*.

V Gorici, 3. grudna 1880.

P. Stanislav Škrabec.

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

II.

Samoglasnik A.

1. Poleg goltnikov je ta samoglasnik drugi znak rožanskega razrečja, kajti izgovarja se čisto in jasno: *bába, máma = mati, vráte, star, žháti, lípa, míza*; po tem se rožansko razrečje pozna od junskega, ktero ima namesto *a* neki zamolkel glas med *a* in *o*, kakor: *móti = mati, dom = dam, žgónci, Kvobósnica = Klobasnica*.

V tujkah se je spremenil *a* gostokrat v *o*, in to vzlasti v nena-glašenih zlogih (pr. Mikl. I² 72), na pr. *ofént = Advent, 'ofé = kafé, 'oméva = Kamel, 'onára = Kanarie, 'ostánj = Kastanie, 'omrát = Kamerad, tobá' = Tabak, 'oléndér = Kalender, Odám = Adam, omár - omárja, ovtár (ali otár), opát*; ako pa ima zlog naglas, ostaja čist *a*: *ánhele, ámbo, ámbos, 'ása = Kasse, hása = Gasse, ántvart = Antwort, távarh = Tagwerk, ántvarh = Handwerk*.

Govori se: *bredevíca, čest, den, dení se, meh, te, tle, zec, délava* (daljava), *ne dan, tla, čast* i. t. d.

2. *A* se pretvarja v *e* v množivniku tvornega deležnika preteklega časa v moškem spolu, ako je dotični zlog brez naglasa; na pr. *'ópel' = kópali, dável' = delali* (a *dávale = delale*), *válel' = valjali, správlel' = spravljalí, postílel' = postiljali, bóhel' = ubogali, štó'el' = štokali, píhel' = pihali, cóprel' = coprali, létel' = letali, sá'el' = sekali, podérel' = podirali, podpérel' = podpirali, prastérel' = prostirali, spá'vel' = spakovali, šríbel' = šribali, pís'el' = piskali, spúntel' = spuntali*.

Kjer pa pada naglas na omenjeni zlog, glasi se zopet čisti *a*; na pr. *'opál' = kopalí, pradál' = prodalí, sejál' = sejálí, smejál', v'hál' = lagalí, halfál' = goljufalí, dal' = dalí, bral', pral'* i. t. d.

3. Znamljivo je za rožanski govor, da se pogostoma uporablja samoglasnik *a* mesto *e*, včasih tudi mesto *o*, v zlogih brez naglasa; uzrok tej prikazni je prizadevanje jezika, da se zlog zlogu upodobi; to upodabljanje se nahaja tudi v rezijanskem razrečju (prim. Mikl. I² 332 in 308); najlažje se je zgodila ta sprememba v dvo- ali večzložnih besedah, ki imajo že prvotno eden ali dva *a*; vendar je segal govor, ko se je navadil tega

glasnika, dalje in pretvarjal *e* v *a* tudi v besedah, ki so brez samoglasnika *a*; dà celó naglašeni zlogov se je sčasoma polastil in tudi v njih *e* spreminjal v *a*. Da se omenjena prikazen bolj razjasni, podamo primere po plemenih in jih hočemo, kolikor možno, popolnoma navesti.

I. I m e n a.

a) Dvozložniki, ki imajo v énem zlogu prvotni *a*, pretvarjajo v drugem zlogu *e* v *a*; na pr. baráč, caláč = celak, casár, áhnjad = jagujed, matva = metla, sastrá, tatá = teta, tasáč, zamlá, žalá = želja, žaná, sa'áč = sekač, távarh = Tagwerk, ántvarh, Handwerk, Salán = Selján (prebivalci pogorske vasi Selje), Svačán (Sveče).

V sklanji ostaja *a*, le gen. plur. pri nekterih ženskih imenih se govori ali nedoločno kakor sistr ali sastr, ali pa je nenavaden, kakor pri besedah: žalá, zamlá.

Isto tako ostaja *a*, ako se iz navedenih besed novi izrazi izpeljujejo; na pr. casár, casaríca, casáršči, casarstvo, casárjov; matvá, matvárka; baračfca, tát'n = tetin, ántvarhar = Handwerker, távarhar = Tagwerker.

b) Pri nekterih besedah se pretvarja *e* v *a* le v gen. sing. vsled končnice *a*; na pr. led, ladá, na led', z lédam; lies, lasá, na les', z lísam; snieh, snahá; sviet, svatá; senú, saná; srebrú, srabrá; véter, vatrá; drevú, dravésa; tevú, talésa (na svetá talésa den).

c) V trizložnikih z dvema *a* pretvarja se tretji zlog v *a*; na pr. máčaha, tažáva, zása'a = zaseka, čaplán'a, žlapárnea = zapernica.

d) V imenih, ki nimajo prvotnega *a*, nahaja se *a*; na pr. cant-centa, čahél, da'lé = dekle, hlab - hléba, hrabén = greben, jaz'' = jezik; mazíнец, papév, paré-paréta, sadvó, svatn', slap''c = slepec, sósar = sosed, slazáno, Saló = Selo (vas v spodnjem Roži), talé, žrabé, žalézo, žalíezje, žrabél, zapúvad = zapoved, vratáno, ízare = jezero, trabúšnica = trebušnica, žavód = želod.

e) Tudi v sklanjalnih končnicah nadomestuje *a* samoglasnike *e*, *o*, *i*.

a) *am* = *om* in *em* v instrum. sing. in dat. plur. na pr. z dévam, s 'vobú'am = s klobukom, za ízaram, mad pútam in pa mad trávn'am, mad vrhám = nad vrhom, pod mústam, prad hospúdam, za hlévam; otročám, da'letam, púlam, místam, drvám, súvarjam, davávcam = delavcem, hvápcam.

β) *ah* = *ih* v loc. dual. in plur.: na trávnčah, na hríbrah = na hribih, po vózah = po logih, v mféstah, v písmah = v pesnih, o bín'stah = o binkoštih, po bínahtah = po bienahtih (nach Weihnachten).

γ) *ama* = *oma* v dat. in instr. dual.: s stólama, s hlébama itd.

II. Prilog, števnik, zaimek.

a) Govori se *a* namesto *e*; na pr. srábern, tažé' = težek, tažáven,

hranjé = grenek, žájen (tudi žejen), žalézen, lasén, vasév, ladén, ad''n = eden, an = en, aná = ena, anú (anó) = eno, davét, dasét, štíradi = štirideset.

b) Po sklanji se je spremenil prvotni *e* v *a*; na pr. blíed, blíeda, blédú, gen. bladá, bládóm', na bládám lici; plur. masc. blédí, fem. bládé; gen. bladáh, bládám; ciev (cel), cíeva, cevú; gen. calá (tudi cálah), calóm', na calám púl', s calím; plur. masc. celí; fem. calé, caláh, calám, na caláh, s cálem'; slíep, gen. sing. slapá; zbiést (zvest), gen. zbastá; líep, lapá; pet, o pov pat''h = o pol petih, s patmi = s petimi; šíest, pív šásta = pol šestega; sédem, pív sádma; davét, ob davat''h = ob devetih; dasét, ob dasat''h; tabé = tebe in tebi; s tabó; sabé = sebe in sebi, pr sábe = pri sebi, sabó = seboj; časá = česa.

c) Enako končnicam imenske sklanje imajo tudi prilogovi skloni večinoma *a* namesto *e* in *i*.

a) *aha* = ega; na pr. stárahá = starega; mvádaha, lpáha = lepega, doráha = dobrega, vélčaha, nášaha, tahá = tega, vsahá = vsega, njabá = njega.

β) *am* = em; na pr. na zalíenam trávné', na črnám 'vobuc' = na črnem klobuku, po hvobočám ízar' = po globokem jezeru; na v'sočám dravés'; pr tám del' = pri tem delu.

γ) *ah* = ih in eh; na pr. o'úl' nášah šíš = okoli naših hiš; od tvojáh davávcov; po vélčah místah; pr tah púš'ah = pri teh puškah.

III. Pripone imen in prilogov.

1. *ak* = ek: čováč = človek.

2. *ah* = eh: oráh = oreh.

3. *jak* = jek: 'rávjač, 'úrjač, tčéjač, zéčjač; *a* ostaja v celej sklanji.

4. *aš* = eš: sítnaž, rívaž = revež, čúdaž, pápaž, mádaž, kólmaž, hánaž = Aneis; v sklanji ostaja *a*, vendar se čuje v plur. tudi: čúdeži, ríveži.

5. *at* = et: pámat, vájat = Leitseil, žámat, Sammt, háržat; prvi dve besedi imate *e* do instr., v kojem stoji zopet *a*; v zadnjih dveh pa ostaja *a* do loc., kateri se govori: v haržatu ali v haržet'. Tudi v plur. se zamenjuje *a* in *e*; tedaj nom. plur. háržet' ali háržat'; acc. plur. pa le háržate.

6. *an* = en: obrazilo imenom in prilogom; na pr. jačmán = ječmen, jalán = jelen; gen. jačména, jaléna i. t. d. brez izjeme; nátan, nátana; jásan, jasana (Esche); 'úran = koren; zalán (zelen), zalana, zalano; rmán, rmana, rmano = rumen.

V sklanji odloči naglas, ali stoji *a* ali prvotni samoglasnik; govori se torej: gen. zálana ali zalíena (tudi zalíenaha), na zálanam ali na zalíenam; plur. zálaná, zálana, zálanam, zálane, na zálana, z zálanam', ali zalíeni, zalíenah, zalíenam, zalíene, na zalíenah, z zalíenem'; isto tako rmán, rmaná ali rmíená (rmíenaha); plur. rmane ali rmíene, na rmana ali na rmíenah i. t. d.

(Dalje pride.)

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XI.

Patrijarha Ottobona pismo do Slovenje-Gradčanov ex anno 1313.

Ko je patrijarh Pietro Gerra leta 1301. umrl, niso se mogli kanoniki oglejski zjediniti, koga bi za patrijarha izvolili; večina je izvolila oglejskega dekana Petra, manjšina grofa Ottona Ortenburškega. Papež Bonifacij VIII. pa ni nobenega izmed nju potrdil, temveč je odločil leta 1302. škofa padovanskega Ottobona de Razzi, rodom iz Piacenze, za patrijarha.

Kakor je že bilo povedano, imel je ta patrijarh dosti borb z goriškim grofom in z mogočnim Rizzardom de Camino; tudi koroški vojvoda Otto mu ni bil prijazen.

Papež Clement V. je Ottobona na crkveni zbor v mesto Vienne na Francoskem poklical. Da mu je mogoče bilo ta pot nastopiti, moral je svoje duhovništvo za „sussidio caritativo“ prositi in svojim podložnikom poseben davek naložiti. Leta 1311. nastopi patrijarh svoj pot v Vienno, in za čas svojega nebivanja v Ogleji, postavi za vladarja grofa Henrika goriškega. Na potu v Vienno pride v mesto Brescio, ktero je takrat oblegal cesar Henrik VII.; patrijarh je Bresciance nagovoril, da so pod cesarjevo oblast stopili, zato omenja v pismu do Slovenje-gradčanov tega cesarja, kterega zaveznik je nekoliko časa bil, a pozneje zopet od njega odpadel in se s puntarskimi Trevisanci zvezal, nadejajoč se, da mu bodo ti na pomoč prišli proti grofu goriškemu.

Po smrti papeža Clementa V. se mu je dajalo upanje, da bode za papeža izvoljen. Ko se je v Genuo h kardinalu Fleschu podal, zbolel je na potu in v mestu Arquae pri Piacenzi leta 1315. umrl. Njegov značaj je bil pošten, bil je neprijatelj nepotizmu, ljubil svoje podložnike in bil velik dobrotnik ubožcem. Tudi je skrbel za umetnost, in njemu se imamo zahvaliti, da se je rimski amphitheatrum v Poli ohranil.

Pismo do Slovenje-gradčanov, izdano 22. januarja l. 1313. po notarji Melioranza, glasi se takó-le:

Ottobonus Dei gratia S. Sedis Patriarcha Aquilegiensis presentibus viris, Judici, Consiliariis et Comunitati in Windisgratz, dilectis fidelibus suis salutem et omne bonum.

Cum antequam iter arripuissem ad Domini nostri Summi Pontificis Consilium generale, et ad Serenissimum Dominum Nostrum D. Henricum

Imperatorem, per quos eramus requisiti solemniter et vocati, definitum fuerit in nostro Colloquio Generali, prout ad audientiam vestram credimus pervenisse, quod pro itinere nostro octo denarios Aquilegiensis monete pro quibuslibet foco et rota molendinorum habere debemus ab omnibus nostris et Ecclesiae Aquilegiensis subditis juxta consuetudinem antiquissimam et diutissime observatam, et multi juxta definitionem hujusmodi solverint, et aliqui solvere non curaverint hactenus, nos volentes jura nostra et Aquilegiensis Ecclesiae illesa, sicut expedit, conservare, vos universos et singulos tenore presentium pro primo, secundo et tertio peremptorie requirimus et monemus, vobis sub excommunicationis pena, quam ex nunc prout et tunc in vos, si contra feceritis, proferimus in his scriptis, districte precipiendo mandamus, quatenus elegatis duos aut tres bonos et honestos viros ex vobis, quibus nomine nostro pro quibuslibet foco et rota molendinorum vestris et massariorum vestrorum octo denarios Aquilegenses usque ad primam Dominicam proxime Quadragesime, ut tenemini, assignetis, taliter, quod vos, aut dicti eligendi per Vos ipsam pecuniam Nuncio nostro assignent, sicut per alias nostras litteras duximus ordinandum, ita quod possetis merito commendari.

Alioquin si vos, aut major pars vestrum, quod absit, ad hoc duxeritis retinendum, sciatis, nos dedisse Plebano in Windisgratz, aut ejus vices gerenti nostris litteris in mandatis, quod Ecclesiam vestram et terram auctoritate nostra Ecclesiastico subjiciat Interdicto. De presentatione autem presentium, quas ad cautelam fecimus registrari, relationi latioris eorum Nuncii nostri jurati dabimus sine probatione alia plenam fidem.

Datum Utini die XXII. Januarii XI. Indictionis. —

Ta listina je prepisana iz izvornika po P. G. Bianchi-u za g. barona Czörniga, po kojega dobrohotnosti sem jo v porabo dobil. Kakor se iz ostrih pogroženj patrijarhovich vidi, niso Slovenje-gradčani takrat radi — vsaj novih — davkov plačevali. Tudi mlinarjev je že takrat moralo dosta v Slovenjem Gradei biti, ker je na nje patrijarh pri pobiranji davka posebno zmislil.

XII.

Sententia Ulrici Episcopi Tergestini in causa vertente inter patriarham Raimundum et Adleidam viduam „Craftonis de Windisgratz“.

To je napis obširne listine pisane „anno Domini MCCCLXXXIV. XII. indictionis, die XII. intrante Octobris, in Civitate Austria, in palatio patriarchali“ od notarja Nicolo da Cividale. Adleida, vdova po svojem prvem možu „Crafto de Windisgratz“, pozneje omožena z Die-

therom de Gutenstain“, pravdala se je s patrijarhom zaradi nekterih posestev. Za rešenje pravde je bil odločen škof tržaški Ulrik. Za zgodovino slovenje-graškega mesta in gradu nas najbolj zanimajo osebe, ki so takrat to ali ono službo imele, in sicer:

„*Preco Civitatis*“ (berič) je bil Gallutius; kastellan na gradu: „*Reypertus*“; judex antiquus mesta: Ainz (Heinz); prisežni mestjani (*cives jurati*): Libey, Wilungus, in Seiuritz (Seyfritz); mešter, ki je samostrele napravljajal (*balistarius*) je bil Albrettus; beccarius: Urizmanus (Vrieman, to ime se še zdaj nahaja v starotrškeji fari); plocellarius (kaj je to?): Conradus, tuncarius (*tunicarius?*): Ayncius (Heinz). Priče še so tudi bile: Brehtil de foro (Staritrg?), Counz Suonech, Hermannus de Turri¹ in „*Dominus Federicus (Friedericus) de Grez*“. Slovenje-graški slobodnjaki so se torej takrat še podpisovali: „de Grez“. Še listine iz l. 1305. imajo: „in dem Grätzthal vnd ze Traberch“ (Drauburg).

V nekeji listini, ktere prepis se nahaja v joannejskem arhivu, in imá podpis: „Datum per manum magistri Ulrici, protonotarii nostri, XIII. indictione,“ nahajata se med pričami: Henricus de Helfenberch, Friedericus de Petovio,² Ortolfus de Gurkvelde, tudi brata: „*Friedericus de Graz et frater ejus Ortolfus*,“ in pa: „*Chrafto plebanus de Graz*“. Číslo leta ni pristavljeno.

Med notarji oglejskih patrijarhov se nahaja eden edini s tem imenom: „*Uuolricus, notarius tempore Uuochieri Patriarche*.“ —

Ker takega imena med oglejskimi patrijarhi ne nahajamo, pokvaril je italijanski pisec ime patrijarha: Wolfkerus -- Wolfgerus³, ki je vladal od l. 1204—1218. On je bil Nemeč iz Leubrechtkirchena, in prej škof passavski. V tej dobi sta torej morala brata „*Friedericus in Ortolfus de Graz*“ in pa „*plebanus Chrafto de Graz*,“⁴ živeti.

Takrat še „*provincia Windischgraz*“ ni bila lastnina oglejskih patrijarhov, temveč grofov Andechsov. Ako je ta Wolfger enoisti z latinskim pesnikom pesni „*Carmina burrana*“, bil bi v Kolonii (Cöln) l. 1136. rojen in bi bil v 68. letu svoje starosti patrijarh oglejski postal,

¹ Thurn blizu Velenja. Otman de Turri je že znan iz leta 1034.

² To je isti Friderik, ki je leta 1200. po nekterih letopiscih l. 1222. veliko-nedeljsko okrožje križnikom (nemškimi vitezom) podaril, torej II.; Friderik I. s Ptuja, oče drugemu, bil je to okrožje Ogrom vzel leta 1199, po drugih 1200., tako da zna tudi Friderik I. biti.

³ Patrijarh Wolfker je tudi rešil pravdo, ki sta jo imala opat št. pavlovski in župnik hočki (pri Mariboru) zaradi crkve sv. Lorenca v puščavi. (Kopija te listine je v graškem Joanneji).

⁴ Crafto je bilo navadno krstno ime. Tako najdemo leta 1308. nekega koroškega plemiča: Krafto de Metnitz. Rodbina pl. Metnitz še na Koroškem zdaj živi.

in 82 let star umrl. Kdor se hoče natanje o tem znamenitem moži podučiti, naj bere v „Zeitschrift für deutsche filologische Bildung, II. Halle, 1870.“ članek: *Fridanc*, von Dr. Justus Grion. Obširnih životopisov oglejskih patrijarhov jaz v teh svojih zgodovinskih črticah ne morem spisovati, temveč omenjam le toliko, kolikor je potrebno za pojasnjenje listin, ki se tičejo zgodovine slovenje-graške fare, starega gradú, slovenje-graškega okrožja in pa prestare rodbine Windischgraetzov. Naj prilično tudi tukaj omenim, da je v 15. stoletji v gorenjej Italiji živel imeniten slovenje-graški rojak, *Matthaeus de Windischgraetz* (je-li iz plemenite rodbine, ne vé m). On je bil tiskar v Padovi in je od leta 1482—1487. natisol 23 obširnih knjig bogoslovnega, naravoslovnega in historičnega sodržaja. Naslove tem knjigam najdeš pri *Valentinelli-u: Bibliograph.* —

Drobnosti.

Slovstvo: *Občna zgodovina.* Spisal in založil Janez Jesenko. Tretji del: Novi vek. V Ljubljani. Natisnola „Narodna tiskarna“. 1881. 8° str. 224. 80 nove. — „*Lavrška mati Božja.*“ Knjiga obsegajoča 271 str. je poslovenjena iz francoskega po *Henriku Lasserre.* V njej je popisano, kako se je mati božja prikazovala v Lurdu pred nekoliko leti, in kako so se potem godili in se še godé čudeži. Velja mehko vezana 1 gl., v polplatnu 1 gl. 20 n., v polusnji 1 gl. 25 n., in vsa v platnu 1 gl. 40 n. Po pošti 10 n. več. Kdor jih vzame deset iztisov, jih dobi poštnine prosto. Prodaja jih prelagatelj *Franjo Marešič*, kaplan v Šentvidu nad Ljubljano, in *Katoliška bukvarna* v Ljubljani.

Rad jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti, LVII. knjiga, podaja nam dve razpravi od *g. M. Valjavca:* „Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku“, in „K tvorbi imperfakta u slovenštini“. —

Očenenie na bŭlgarskitě narodni pěsni po formata i sŭdbržanieto dvě skaski držžani vŭ slavjanska beseda otŭ prof. Antonŭ Bezenšekŭ. Sofija. 1881.

Godišno izloženie na družestvoto Slavjanska beseda vŭ Sofiji, za godina 1880/1. Predstaveno vŭ obštoto sŭbranie vŭ mesecŭ julij 1881. Otŭ A. Bezenšekŭ. 1881.

Das k. k. Quecksilberwerk zu Idria in Krain. Zur Erinnerung an die Feier des dreihundertjährigen ausschliesslich staatlichen Besitzes. Herausgegeben von der k. k. Bergdirection zu Idria. Wien, im Verlage der k. k. Bergdirection zu Idria, Druck v. R. v. Waldheim in Wien 1881. 4° 65 strani in 3 tab.

Slovaški časopisi l. 1881. 1. *Narodnie Noviny* vychadzajú v Turč. Sv. Martine tri razy do týždna. Zodpovedný redaktor *Ambro Pietor.* Predplatná cena na celý rok 12 zl.

2. *Obzor*, noviny pre hospodárstvo, remeslo a domácí život. Vychádza v Uh. Skalici tri razy za mesiac. Predplatná cena na celý rok 3 zl. Zodpovedný redaktor a vydavateľ *Daniel G. Lichard.*

3. *Slovenský Letopis* pre historiu, topografiu, archeologiu a ethnografiu. Vychádza v Uh. Skalici štvrt'ročne v 6-hárkových sošitoch. Predplatná cena na celý rok 3 zl., pre chudobných učiteľ'ov a žiakov 2 zl. Zodpovedný redaktor a vydavateľ *Franco V. Sasinek.*

4. *Národní Hlásnik*, vychádza v Turč. Sv. Martine raz za mesiac. Predplatná cena na celý rok 1 zl. Zodpovedný redaktor a vydavateľ *Mikuláš Št. Ferienčík.*

5. Černoknažnik, humorističko-satyrický časopis. Vychádza v Turč. Sv. Martine raz za mesiac. Predplatná cena na celý rok 2 zl. Zodpovedný redaktor Djuro Čajda.

6. Včelka, časopis pre školskú mládež. Vychádza v Turč. Sv. Martine raz za mesiac. Predplatná cena za celý rok 1 zl. Zodpovedný redaktor a vydavateľ A. Sokolík.

7. Katolícké Noviny, vychádzajú v Trnave raz za mesiac. Predplatná cena na celý rok 1 zl. 20 kr. Zodpovedný redaktor a vydavateľ Martin Kollár.

8. Korauhev na Sionu, cirkevní časopis venovaný veškerým záležitosťom cirkve ev. a. v. Vychádza v Uh. Skalici dvarazy za mesiac. Predplatná cena na celý rok. 3 zl. Zodpovedný redaktor Michal Boor. Spolupracovník Ján. Leška.

9. Kazateľna, časopis pre katolícké duchovné rečníctvo. Vychádza v Uh. Skalici vo sväzkoch mesačných. Predplatná cena na celý rok 4 zl. Zodpovedný redaktor Richard Osvald, spravca fary v Teplej (p. Béla-Bánya).

(Peter Muhič) rojen iz celjske fare, doktor modro- in bogoslovja, bil je profesor grškega jezika na graškem vseučelišči, pozneje kanonik pri sv. Štefanu na Dunaji, od ondot je zopet prišel v Gradec, bil tam mestni župnik, in njegova podoba je še hranjena v proštiji glavnega mesta; pozneje je postal prošt v Polavi (Pöllau, v graškem okraji). Ko je na Dunaji živel, bil je tudi rector magnificus. Umril je 29. aprila 1600. Bil je jako učen bogoslovec. Schier ga v svojej knjigi „Specimen Styriae literatae“ imenuje apostolskega moža, ki je dosti krivovercev lutherskih h katolíckej veri spreobrnol. Pisal je mnogo apologetičnih in polemičnih knjig; najimenitnejša je knjiga: Paedagogia oder Schulführung der württembergischen Theologen. (Graetz 1588.) Proti njemu je pisal lutherski pridigar M. Holder v Stuttgartu, in razlogi tega moža so psovke: Esel, Stockfisch, Sau, itd. Muhič je odgovoril s spisom: Anderer Theil Paedagogia, worin auch sonderlich der Württemberger Theologen und in gemain aller lutherischen Praedicanten abscheuliche Gottlosigkeit, Narrheit, Betrug und Falschheit entdeckt werden. Grätz 1589. Rodoljube v Celji prosim, naj v tamošnjih krstnih bukvah poiščejo, kdaj se je bil Peter Muhič narodil. *Dacorin Trstenjak.*

(Župan, Župan) se nahaja kot ime slovenskega oblastnika že zapisano v nekem admontskem urbarji iz 13. stoletja. Omenja se v onem urbarji, da Županova puša v Mirgeistorfu pri sv. Martinu blizu Gradca plača več, nego druge: „item Suppani huba solvit ut una melior praedictorum“. V sekovskej listini iz leta 1161. pa se imenujejo: „quatuor mansus Slavonici in villa positi juxta Graza“ (Diplom. Sac. Duc. Styr. T. I. p. 151). Torej so še takrat v Gradci in v njegovej okolici Slovenci stanovali. *D. T.*

(Janž), slovensko obliko imena Joannes sem našel zapisano v admontskem „codex Praediorum. C. n. 578. To je najstarejši urbar, ki ga ta staroslavni samostan ima. Imenujeta se podložnika samostana v krškeje dolini in okoli Brez (Friesach, na Koroskem): Heinricus de Copenik, Jans in Lastetsch. V urbarji iz 13. stoletja pa se v graškeje okolici imenujejo admontskega samostana podložniki: Jans, textor (tkalec), Zwaentzo (Svenčo) brevis, Jans an der hofstat, am Ekh duo Zobodini Petrus et Jans. *D. T.*

Listnica uredništva: Z-ski v G. Ako želite, da se poslana pesmica objavi, prosimo za pravo ime. — N-s. Hvala za poslano. Prosimo več!

Listnica opravištva: S. Čudite se, zakaj niste dobili 8. lista. To je tako: Nam je pravilo, da pošljemo 1. in 7. številko na ogled, sledeče pa le onim, ki so naročnino plačali, in to brez izjeme. Ako torej list želite, veste se ravnati. Mi namreč nikomur lista ne vsiljujemo, a pozneje tudi nikogar po dopisnici ne terjamo. —